HUCVÎRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Hasen olup ismi, Ali bin Osman bin Seyyid Ali bin Abdurrahmân el-Cullâbî el-Hucvîrî el-Gaznevî'dir. Seyyid olup Hazreti Ali'nin onuncu batından torunudur. Hazreti Ali'ye kadar olan nesebi, Keşf-ül-mahcûb isimli Urduca eserinin mukaddimesinde şöyle zikredilmektedir Ali bin Osman bin Seyyid Ali (veya Ebû Ali) bin Abdurrahmân bin Şah Şüca' bin Ebü'l-Hasen Ali bin Hüseyn Asgâr bin Seyyid Zeyd-i Şehîd bin Zeynel-âbidîn bin Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. (r.anhüm). Hucvîrî hazretleri Dafâ Genc-i Bahş diye de anılır. Sultan Gazneli Mahmûd

zamanında 400 (m. 1009) senesinde Gazne'de doğdu. 465 (m. 1072) senesinde Lâhorda vefât etti. Doğum ve vefâtı için başka târihler de rivâyet edilmektedir. Gazne'de doğduğu için Gaznevî, bu şehrin Cüllâb ve Hucvir isimli mahallelerinde ikâmet edip yetiştiği için Cüllâbî ve Hucvîrî denilmiştir, ömrünün sonunda Lahor şehrinde yerleşip, vefâtına kadar orada kaldı. Bunun için kendisine Lâhori de denilmektedir.

Babası Seyyid Osman bin Ebî Ali, diğer dedeleri gibi herkes tarafından sevilen, hürmet edilen, âlim ve veli bir zât idi. Muhterem annesi de saliha ve Allahü teâlâdan korkan; haramlardan sakınan bir hâtun idi. Böylece Hucvîrî, haram ve şüphelilerden çok sakınan ve kıymetli bir ailenin evlâdı olarak, ihtimâm ile büyütüldü, öğrenilmesi lâzım olan ilk ilmi, tasavvufa âit hakîkatleri ve incelikleri babasından öğrendi. Bundan sonra Ebû Fadl Muhammed bin Hasen Hutlî'ye talebe oldu. Onun yanında, fıkıh, tefsîr, hadîs ve başka ilimleri ve tasavvufun inceliklerini öğrendi.

Daha sonra uzun seyahatler yaparak İslâm memleketlerini dolaştı. Suriye, Türkistan, Kazvin, Hindistan, Irak, Huzistan (İran'ın bir eyâleti), Fâris, Şam, Azerbeycan, Gürcistan, Horasan ve Mâverâünnehr ve başka yerlere gitti. Gittiği bu yerlerdeki bütün velî zâtlarla görüşüp sohbet etti. Vefât etmiş büyük âlimlerin de kabirlerini ziyâret edip, çok şeylere kavuştu. Meselâ, Suriye'ye gittiğinde Şam'da Hazreti Bilâl-i Habeşî'nin kabrini ziyâret edip, orada bir miktar istirahat etti. İstirahat ederken birara uykuya daldı. Rü'yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Yanında İmâm-ı a'zam Ebû Hanife (radıyallahü anh) vardı. Bu rü'yâdan, İmâm-ı a'zamın ve mezhebinin üstünlüğünü anladı. Bu seyahatlerle ilmi ve anlayışı daha çok genişledi. Bir kısmı kendisinden önce yaşamış, bir kısmı da zamanında bulunmuş olan beşyüze yakın veli zâtın hâl tercümelerini ve sözlerini eserlerinde bildirdi. Nakil ve rivâyet husûsundaki ilminin çokluğu ve kitablarında yazdığı fıkhi bilgilerden, onun fıkıh bilgisindeki üstünlüğü anlaşılmaktadır. Arabî ve Fârisî lisanlarını, birinden diğerine tercüme yapabilecek derecede, gayet mükemmel olarak bilirdi.

Hucvirî hazretleri bu uzun seyahatleri tamamladıktan sonra, hocasının işâreti üzerine Lahor şehrine geldi. Şehrin batı tarafında bulunan Reva nehri kıyısında yerleşip, orada bir mescid yaptırdı. Nakledildiğine göre bu mescidin inşâası devam ederken, ba'zıları mihrabın güneye fazla dönülmüş olarak yerleştirildiğini söyleyip i'tirâz ettiler. Bunları toplayıp, mescide götürdü. "Bu mihraba uygun olarak kıbleye dönünüz. Başınızı kaldırıp bakınız. Bakalım Kâ'be-i muazzama yönünde bir yanlışlık var mı?" buyurdu. Onlar da emredildiği şekilde hareket ederek, başlarını kaldırıp baktıkları zaman, Allahü teâlânın izniyle aradaki perde kalktı. Mescidin kıble istikâmetinde, tam karşılarında Kâ'be'yi gördüler. Bunun üzerine i'tirâzlarından vazgeçip, kendisinden özür dilediler. Evliyâya i'tirâz edilmiyeceğini daha iyi anladılar. Hucvîrî hazretleri burada bir yandan taliblere ilim öğretiyor, bir yandan da kitap yazıyordu. Binlerce talebe yetiştirdi. Oranın halkından bir çoğunun müslüman olmalarına vesile oldu. Hayatının sonuna kadar burada hizmet etti. Vefât edince, mescidinin yakınında bir yere defnedildi. Sultan Gazneli Mahmûd'un oğlu Sultan İbrâhim Gaznevî, kabri üzerine mükemmel bir türbe yaptırdı. Kabri ziyâret edilmekte, sevenler istifâde etmektedirler. Pakistan'da her yıl, bir hafta müddetle, Hucvîrî hazretlerini anma merasimleri düzenlenmektedir. Ali Hucvîrî, herkese karşı merhametli, cömert, eli açık bir zât idi. İhtiyâcı olanlara çok yardım ederdi.

> **Hucvîrî'nin ilmi şahsiyeti:** Hucvîrî, zamanındaki büyük âlimlerden ilim öğrenmiştir, ilim tahsiline küçük yaşta Gazne'de başladı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve edebiyat ve lisân öğrendi. Arabca ve Farsça dillerine tam bir hakimiyeti vardı. Hadîs, tefsîr, fıkıh gibi dinî ve şer'î ilimleri tahsil etti.

Tefsîr ilmi yönünden âyetlerin ma'nâsını anlama kudreti ve her bir âyette gizli olan derin ma'nâları ve gayeleri tesbitteki mehâreti çok güzeldi. Keşf-ül-mahcûb adlı eserinde, ikiyüzotuzaltı âyet-i kerîmenin meâli şerîfleriyle konulara açıklık getirmiştir. Hadîs ilminde de söz sahibi olan Hucvîrî, aynı eserinde konuları açıklamak gayesiyle, yüzotuzsekiz hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Rivâyet ve nakil konusundaki bilgisi de çok fazladır. Eserinde birçok Sûfîye âit sözleri de nakletmiştir. Fıkıh ilmini Hanefî mezhebine göre tahsil etmiştir. Çok iyi fıkıh tahsili gören Hucvîrî, eserinde; namaz, oruç, zekât ve hac gibi fıkhî konuları açık bir şekilde anlatmıştır.

Zamanında tasavvuf çok yanlış anlaşılmakta idi. Hucvîrî, tasavvufun mahiyetini açık açık anlatmak ve tasavvufun nazarî ve amelî kısmını açıklamak, tasavvufî esaslardan

herbirini âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfle açıklayarak, dînî emirlerin içinde saklı olan tasavvufî ma'nâları denkleştirmek için çalıştı. Böylece tasavvufa da, sûfîlere de kötülük yapan sahte mutasavvıflara karşı, bu alanda birçok eser yazdı.

Hucvîrî'de dâima hakîkati arayan bir zekâ, doğruyu bulmaya çalışan bir zihin, her alanda serbestçe düşünebilen bir akıl, sıhhatli ve doğru sonuçlara ulaşabilen bir muhakeme, fikirlerini ve hislerini rahatça açıklayabilmesini sağlayan ilmî bir olgunluk ve medenî bir cesâret mevcût idi. Hanefî mezhebine bağlı olan Hucvîrî, tasavvuf anlayışına aklı hâkim kılmıştır.

> Hucvîrî'nin hocaları: Hucvîrî birçok âlimden ders almıştır. Ders aldığı âlimlerin bir kısmının hâl tercümelerini Keşf-ül-mahcûb adlı eserinde yazmıştır. Hucvîrî; Ebû Abbâs Ahmed bin Muhammed Sekkânî, Ebû Fadl Muhammed bin Hasen Hultî, Ebû Kâsım Ali Cürcânî, Hâce Ebû Ahmed Muzaffer bin Ahmed bin Hamdân ve birçok âlimin sohbetinde bulunmuş ve onlardan ilîm öğrenmiştir.

Hucvîrî'nin doğrudan talebesi olduğu âlimlerin dışında, onlardan istifâde ettiği âlimler de vardır. Bu âlimlerin başında İmâm-ı Kuşeyrî hazretleri gelir. Bunun yanında Hallâc-ı Mensûr, Hâkim Tirmizî, Ebû Saîd Ebü'l-Hayr Mihenî ve Yahyâ bin Muâz Râzî'den de çok istifâde etmiştir.

Ali Hucvîrî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Ümmetim hakkında en çok korktuğum şeylerden birisi tûl-i emel, diğeri, nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olmaktır."

"Küçükken beşikte konuşanların sayısı üçtür. İlki, Îsâ aleyhisselâmdır. Bunu hepiniz bilirsiniz. İkincisi, Râhib Cüreyc'in zamanındaki çocuktur. Cüreyc, Benî İsrâil'de bir râhib idi. Birgün annesi oğlunu ziyârete geldi. Kapıyı çalan annesine Cüreyc namaz kıldığı için kapıyı açmadı, ikinci ve üçüncü günlerde de aynı şekilde olunca, annesi dayanamayarak "Ey Allahım! Oğlumu rezil rüsva eyle, hakkımı ondan al" diye bedduâ etti. Cüreyc zamanında kötü yola düşmüş bir kadın vardı. Bir toplulukta ben Cüreyc'i fitneye düşüreceğim ve yoldan çıkaracağım dedi. Cüreyc'in hücresine gitti. Fakat Cüreyc ona yüz vermedi. Bunun üzerine o kadın, bir çobanla dost olarak hamile kaldı. Halkın içinde "Ben Cüreyc'den hâmile kaldım" dedi. Doğumdan sonra halk Cüreyc'in hücresine giderek, onu yakalayıp padişahın huzûruna getirdiler. Cüreyc bebeğe "Bebek söyle, baban kimdir?" diye sordu. Bebek "Ey Cüreyc! Annem sana iftira ediyor, babam filan çobandır" dedi.

Beşikte iken konuşan üçüncü bebeğin hikâyesi şudur: Bir kadının bir bebeği vardı. Kadın evinin önünde otururken, bir süvari geçti. Bunun üzerine "Yâ Rabbî! Oğlumu böyle silâhşör kıl" dedi. Bebek, "Yâ ilâhî! Beni onun gibi kılma" diye duâ etti.

Bir süre sonra ise, kapının önünden adı kötüye çıkmış bir kadın geçti. Bebeğin annesi "Yâ Rabbî! Evlâdımı bunun gibi kılma" dedi. Bebek ise, "Yâ Rabbî! Beni onun gibi kıl" diye yalvardı. Annesi bu duruma şaşırarak "Evlâdım niçin böyle konuşuyorsun?" dedi. Bebek, "O süvari zâlim, bir insan idi. Kadın ise sâliha bir hâtun idi. Fakat onun hakkında kötü şeyler söylüyorlardı. Ben zâlimlerden olmak istemiyorum, istiyorum ki sâlihlerden olayım" dedi."

> "Şüphesiz ki, Allahü teâlâ bedenlerden önce rûhları yaratmıştır."
>
> "Siz Allahü teâlâyı hakkıyla tanımış olsaydınız, su üzerinde gezerdiniz ve duânız sayesinde dağlar yerinden oynardı."
>
> "Allahü teâlâ için, tövbe eden gençten daha çok sevimli olan hiçbir şey yoktur."
>
> "Günahına tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir."
>
> Eshâb-ı Kirâm birgün Peygamber efendimize (aleyhisselâm) "Yâ Resûlallah! Bize geçmiş ümmetlerin acâib ve harikulade hâllerini anlat" demişti. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şu hâdiseyi anlattılar "Sizden önceki ümmetlerin içinde üç kişilik bir grup vardı. Bir yere giderlerken gece olunca, geceyi geçirmek için bir mağaraya girdiler ve orada gecelediler. Gece yarısı dağdan kopan bir taş parçası, gelip mağaranın ağzını kapadı. Onlar hayrete düşerek, birbirlerine şöyle dediler; "Riyasız olarak sırf Allahü teâlânın rızâsı için,

daha evvel yaptığımız işler bize şefaatçi olur ve onlardan başka hiçbir şey bizi kurtaramaz." Bunun üzerine içlerinden biri: "Benim annem ve babam ve bir keçim vardı. Bu keçiden başka dünyâ malım yoktu. Bunun sütünü sağar, anneme-babama verirdim. Her gün dağdan getirip sattığım odunların parası ile onların ve benim ihtiyâçlarımızı karşılardım. Birgece eve geç gelmiştim. Keçinin sütünü sağdım, içine ekmek doğrayarak yemekleri hazırladım. Fakat baktım ki annem-babam uyumuşlardı. Tabak elimde kaldı; Sabaha kadar ayakta ve tabak elimde onların uyanmalarını bekledim. Sabah olunca uyandılar ve yemeklerini yediler" dedi. Sonra "Yâ ilâhî! Şayet ben bu husûsta doğru söylüyorsam ve bunda samîmi isem imdâdımıza yetiş!" diye niyazda bulundu. O anda kaya biraz kımıldadı ve bir yarık meydana geldi.

İkinci zât: "Amcamın güzel bir kızı vardı. Gönlüm sürekli olarak onunla meşgûl oluyordu. Onunla beraber olmak istiyordum. Fakat beraber olamıyordum. Birgün yalnız başımıza kalmak için ona bin dinar gönderdim. Beraber olduğumuz anda, kalbimde Allahü teâlâdan korkma hissi peydah oldu. Altınları verdiğimi unutarak elimi ondan çektim" dedi. Sonra "Yâ Rabbî! Şayet ben bu husûsta doğru söylüyorsam ve bunu ihlâs ile yaptıysam, bize bir çıkış yolu sağla"diye duâ etti. O anda kaya biraz daha kımıldadı ve yarık genişledi. Fakat bir insan geçemezdi.

Üçüncü kişi ise; "Yanımda birçok işçi çalışıyordu. Hepsinin ücretlerini ödemiştim. Fakat birisi gelmediği için parasını veremedim. Onunla bir koyun satın aldım. Bir koyun, bir sene sonra iki oldu. Her sene koyunların sayısı arttı. O kişinin malı muazzam bir şekilde artmıştı. O kimse birgün çıkıp geldi. Ben falanım dedi ve parasını istedi. Senin malın şunlardır: dedim. Sürüyü ona verdim. Adam alıp gitti." dedi. Sonra da "Yâ Rabbî! Eğer ben bu sözde sâdık ve samîmi isem, bize kurtuluş yolu aç" diye niyazda bulundu. Bunun üzerine kaya yerinden biraz daha oynadı ve yarık genişledi. Bu üç kimse oradan çıktılar. İşte bu hâl harikulade bir olaydır."

"Kadın, ya malı için veya güzelliği için yahûd dîni için alınır. Siz dîni olanı alınız! Malı için olan, malına kavuşamaz. Yalnız cemâl için alan, cemâlinden mahrûm kalır."

Eserleri: 1- Keşf-ül-mahcûb: Hucvîrî'nin en önemli eseri Keşf-ül-mahcûb'dur. Farsça yazılan ilk tasavvuf eserlerinden biri ve şüphesiz en önemlisidir. Keşf-ül-mahcûb tasavvufun nazari ve amelî esasları hakkında yazılan ilk eserdir. Bu eser hakkında Molla Câmi' hazretleri Nefehât-ül-üns kitabında; "Ali bin Osman Hucvîrî'nin Keşf-ül-mahcûb'u tasavvuf ilmi konusunda yazılmış meşhûr ve kıymetli eserlerdendir" demektedir. Dara Şikûh, Sefînet-ül-evliyâ adlı eserinde ise, "Keşf-ül-mahcûb meşhûr bir eserdir. Hiçbir kimse ona i'tirâz edemez. Fars dili ile tasavvuf sahasında onun gibi değerli bir eser yazılmamıştır" demektedir.

Ali Hucvîrî'nin kendisi ise, bir vatandaşın, tasavvuf yolunun esasları, sûfîlere âit söz, muâmele ve makamların açıklanması hakkında soru sorması üzerine bu eserini yazdığını belirtmektedir. Ali Hucvîrî bu eserini 435 (m. 1044) yılında Lâhor'da yazmaya başlamış, 442 yılına kadar ancak eserin yarısını tamamlayabilmiştir.

Bu eser, mukaddime ile iki kısımdan meydana gelmiştir. Mukaddime kısmı, sekiz fasıl ihtivâ etmektedir. Birinci kısım ondört babtır. Bâbların büyük bir kısmı tek fasıldan meydana gelmiştir. Fakat birinci bâb dört, ikinci, üçüncü, dördüncü ve altıncı bâblar ikişer fasıl ihtivâ etmektedir. İkinci kısım onbir bölümdür, ikinci, üçüncü, yedinci, sekizinci bölümde bir, birinci, dördüncü bölümde iki, beşinci bolümde dört, altıncı bölümde altı, on ve onbirinci bölümde on bâb vardır.

Keşf-ül-mahcûb yedi kısma ayrılmıştır. Her kısmın çok güzel bir tertîb ve son derece mükemmel bir tanzim şekli vardır. Birinci kısım; fakirlik, tasavvuf, safvet gibi tasavvufun usûlünü ve esaslarını, ikinci kısım; hırka giymek ve melâmet gibi tasavvufun mes'elelerini, üçüncü kısım; sûfilerin hâl tercümelerini, dördüncü kısım; tasavvufî fırkaları hareketleri ve cereyanları, beşinci kısım; ma'rifetullah, tevhîd ve îmân gibi dini, tasavvufî inançları, altıncı kısım; abdest, namaz, zekât, oruç ve hac gibi ibâdetleri, son kısım ise; sûfilerin âdâb ve erkânını ihtivâ eder. Bu bölümlerde anlatılan konuların bâ'zılarını Ali Hucvîrî şöyle açıklamaktadır.

İlmin fazileti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: "İlim

tahsil etmek, bütün mü'minlerin üzerine farzdır." "İlim Çin'de olsa bile gidip, **alın."** Bir müslümana amelinin sahih olmasını sağlayacak kadar her ilimden tahsil görmesi farzdır. Meselâ, vakitleri bilmek ve ona göre ibâdet etmek için astronomi, miras taksimi yapabilmek için matematik bilgisine sâhib olmak gerekmektedir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde de faydasız ilimleri öğrenenleri, meâlen şu âyet-i kerîme ile zemmetmiştir"Onlar kendilerini zarara sokacak ve hiçbir fayda vermiyecek şeyleri öğreniyorlar" (Bekâra-102).

İlimsiz amel, amelsiz ilim olmaz. Kul bilmelidir ki, az ilimle birçok ameli yapabilir, İlmin amelle beraber bulunması lâzımdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte;"Fıkıh bilmeden ibâdet **e**den, değirmen taşını döndüren merkeb gibidir" buyurmuştur. Fıkıh öğrenmeyi gaye edinmeden ibâdet etmeyi, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) değirmen taşını döndüren merkebe benzetmiştir. Zira bu işi yapan hayvan, durmadan aynı yerde dolanır. Hiç ilerleme kaydetmez. Fıkıh bilgisi edinmeden yapılan ibâdetin kula hiçbir faydası yoktur.

İnsan bildiğiyle amel etmeli ki, onun bereketiyle bilmediklerini öğrensin, İbrâhim bin Edhem hazretleri; "Yolda giderken yerde bir taş, gördüm. Üzerinde, beni çevir ve oku, diye bir yazı vardı. Hemen taşı çevirdim, şöyle yazıyordu: Sen bildiğinle amel etmiyorsun, nasıl olur da bilmediğini öğrenmek istersin?" buyurmuştur.

İlim, Allahü teâlânın ilmi ve halkın ilmi olmak üzere iki kısımdır. Halkın ilmi, Allahü teâlânın ilmi yanında kaybolur gider. Zira ilim, Allahü teâlânın sıfatıdır. O'nun sıfatlarının sonu yoktur, ilmin en iyi tanımı şudur "İlim; akıl sahibi bir varlığı âlim yapan bir sıfattır."

Allahü teâlânın ilmi: Allahü teâlâ var olan ve yok olan şeyleri ilmi ile bilir. Kul, ilimde O'na ortak olamaz. Allahü teâlâ Haşr suresindeki yirmiikinci âyet-i kerîmede meâlen;"O öyle Allah ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yok... Gizliyi de bilir, aşikârı da bilir" buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîme Allahü teâlânın ilim sıfatının naklen delîlidir.

Kulun ilmi: insanın ilmi, Allahü teâlâyı tanıma ve O'nun ile ilgili olması lâzımdır. Yeri geldiği zaman zâhirî ve bâtınî amellerle ilgili ilmi öğrenmek kul üzerine farzdır. Hakîkat ilminin üç esâsı vardır. Bunlar ise şunlardır: "İlki; Allahü teâlânın varlığına ve birliğine inanmak, O'nu her türlü eksik sıfatlardan münezzeh bilmektir. İkincisi; Allahü teâlânın sıfatlarını ve bu sıfatların hükümlerini bilmektir. Sonuncusu ise; Allahü teâlânın fiillerini ve bu fiillerin hikmetini kavramaktır." Fıkıh ilmininde üç esası vardır. İlk esası; Kur'ân-ı kerîmdir, ikincisi; sünnettir. Çünkü Allahü teâlâ Haşr sûresi yedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Peygamber size ne verdi ise onu alın ve emirlerini tutun. Size neyi yasak etti ise onu da yapmayın" buyurmaktadır. Sünnet, kavl-i Resûl (Hadîs-i şerîf), fi'l-i Resûl (Peygamber efendimizin yaptığı işler), takrir-i Resûl'dür (Bir konu hakkında görüp de sükût etmesidir). Üçüncüsü; İcmâ'-i ümmettir. Ya'nî aynı asırda bulunan müctehidlerin, meselâ Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) veya dört mezheb imamlarının bir konuda söz birliği yapmasıdır.

Rızânın hakîkati: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Bugün, doğru söyliyenlerin sadakatleri kendilerine fayda vereceği bir gündür. Onlara, ağaçları altından ırmaklar akan Cennetler vardır. Onlar orada devamlı olarak kalıcıdırlar. Allah kendilerinden râzı olmuş, onlar da Allahtan râzı olmuşlardır. İşte bu, en büyük kurtuluş!" (Mâide-119) buyurmaktadır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ise bir hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlânın, Rabbi ve sahibi olduğuna râzı olan, îmânın tadını tatmıştır" buyurmaktadır.

Rızâ; Allahü teâlânın kulundan râzı olması, kulun Hak teâlâdan râzı olması şeklinde iki çeşittir. Allahü teâlânın rızâsının hakîkati; kuluna sevâb, ni'met, kerâmet ve ikram irâde etmesidir. Allahü teâlânın rızâsı, O'nun irâdesidir. Kulun rızâsı ise, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmesi ve hükümlerine boyun eğmesidir.

Allahü teâlâdan, vermiş olduğu dünyalıklardan, ya'nî mal, mülk ile râzı olan helâka ve hüsrana

uğrar. Rızâsı baştan sona kadar ateş olur. Ve sonunda Cehenneme gider. Çünkü dünyânın O'nun yanında hiç kıymeti yoktur. Allahü teâlâdan dostluğu ve safâsı ile râzı olanlar, O'na âşık olanlardır. Bunların kalbleri, Allahü teâlâdan başka birşeyi düşünmez, Kalbleri halktan kopmuştur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; Bir kimse Allahü teâlâya ve kazasına râzı olmazsa, yaptığı ibâdetin ve amelin ona bir faydası yoktur" buyurmuştur.

Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlâya, "Allahım bana öyle bir amel göster ki, onu yaptığım sürede, sen benden râzı olasın" diye duâ etti. Allahü teâlâ "Yâ Mûsâ, senin buna gücün yetmez" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm) bunun üzerine secdeye kapanarak yalvarmaya başladı. O anda Allahü teâlâdan Hazreti Mûsâ'ya şöyle vahiy geldi: "Yâ Mûsâ! Benim senden râzı olmam, senin, benim hükmüme ve kazama râzı olmandadır."

Rızâ ile alâkalı olarak anlatılan şu menkıbe çok meşhûrdur "Evliyâdan bir zât Dicle nehrine düşmüştü. O zât yüzme de bilmiyordu. Bir kişi ona, "İstersen seni kurtaralım" dedi. O zât "Olmaz" deyince, soru soran kişi "Batmak ve boğulmak mı istiyorsun?" dedi. O zât "Hayır" cevâbını verince, ona, "O halde ne istiyorsun?" diye sordu Velî zat, "Hak teâlânın benim için istediğini istiyorum" dedi.

Nefsin hakîkatı ve hevânın ma'nası: Nefs, lügatte birşeyin varlığı, hakîkati, zâtı ve kendisi ma'nâsına gelir. Sûfîlere göre nefs, kötülüğün kaynağı ve temelidir. Nasıl ki âlemde Cennet-Cehennem, şeytan-melek var ve biz bunları gözlerimizle göremiyorsak, nefs ve rûh da vardır. Her ikisi de bedene tevdi edilmiştir. Fakat birisi şer yeri, biri hayır mahallidir. Nefse muhalefet etmek, yapılan bütün ibâdetlerin başıdır. Kul nefse muhalefet etmekle, Hak teâlâya giden yola kavuşur. Çünkü kul nefsinin esîri olmuşsa, helak olmuş demektir. Allahü teâlâ nefse muhalefet etmeği emretmiş ve Kur'ân-ı kerîmin Nâziât sûresi 40. âyet-i kerîmesinde meâlen: "Her kim Rabbinin makâmından korkmuş ve nefsini şehvetten alıkoymuşsa, muhakkak onun varacağı yer Cennettir" buyurmuştur.

Kâmil bir insan üç unsurdan meydana gelir: İlki rûh, ikincisi nefs, üçüncüsü bedendir. Bunların her birinin ayrı ayrı sıfatları vardır. Rûhun sıfatı akıl, nefsin sıfatı hevâ, bedenin sıfatı ise histir. Müslümanın rûhu, onu Cennete da'vet eder. Zira Cennetin dünyâdaki misâli rûhtur. Nefs ise müslümanı Cehenneme da'vet eder. Çünkü Cehennemin dünyâdaki misâli nefstir. Rûhun idârecisi ve tedbir alıcısı vardır ki, o da akıldır. Nefsin sevk ve idârecisi vardır ki, o da hevâdır. Doğru yolda bulunmak isteyenler, dâima nefslerine muhalefet etmelidirler. Zira nefse muhalefet, insanın rûhunu ve aklını destekler. Bâyezid-i Bistâmi hazretleri "Nefs, kötü olandan başka bir şeyle sükûn bulmayan bir varlıktır" buyurmuştur.

Nefsinin sıfatı olan hevâ, onu sevk ve idâre eden arzusudur. Nasıl akıl bulunmayan rûh eksikse, hevâ bulunmayan nefs de eksiktir. Kula, akıldan ve hevâdan gelen iki da'vet vardır. Aklın da'vetine uyan imâna ve tevhîde kavuşur. Hevânın da'vetine uyan ise dalâlete ve küfre düşer. Hevâ iki kısımdır: Biri; lezzet ve şehvet hevâsı, diğeri; halk arasında i'tibâr ve mevki' sahibi olma hevâsıdır. Nefsin en açık sıfatı şehvettir. Şehvet, insanoğlunun bütün a'zâlarına yayılmıştır. Kul, bütün a'zâlarını şehvetten korumalıdır. Gözün şehveti görmek, kulağın işitmek, burnun koklamak, dilin konuşmak, bedeninki dokunmak ve ellemek, dimağınki düşünmektir. Kulun kendi kendinin çobanı ve nefsine hâkim olması, gecesini gündüzünü, duyu organlarında peydah olan hevâ sebeblerini kendisinden yok edene kadar harcaması lâzımdır.

Îmân babı:Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey îmân edenler! Allaha, O'nun peygamberlerine ve Peygamberine indirdiği Kur'ân-ı kerîme, gerek daha evvel, indirdiği kitaplara îmân edin" (Nisâ-136) buyurmuştur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte "Îmân; Allaha, meleklere, kitaplara, Pegamberlere ve âhıret gününe inanmaktır" buyurmuştur. İmân tarifini, bütün İslâm âlimleri şöyle yapmışlardır: îmân; kalb ile tasdik, dil ile ikrârdır. Îmân, Hak teâlânın hidâyetine kavuşmuş olan kulun fiilidir. Allahü teâlâ'nın dalâlette bıraktığı bir kimse, doğru yola ulaşamaz ve hidâyete eremez. Cenâb-ı Hakkın doğru yolu gösterdiği kimse, dalâlete düşmez. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Allah kime doğru yolu gösterirse, îmâna muvaffak kılarsa, onun kalbini

İslâm için açar, gönlünü genişletir. Kimi de sapıklıkda bırakmak isterse, onun da kalbini son derece daraltır, sıkar" (En'âm-125) buyurmaktadır Kalbin imânının alâmeti, tevhîd i'tikâdıdır. Gözün imânı, men edilen şeylerden gözü korumaktır. Kulağın imânı, Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmi dinlemektir. Dilin imânı, doğru sözdür. Hülâsa hakiki ma'nâdaki imân, kulun bütün varlığı ile Allahü teâlâyı talebte çok gayretli olmasıdır.

Taharet ve abdest babı: imândan sonra, kulun üzerine farz olan ilk şey, namazı kılmak için abdest almaktır. Bu, bedenin necâsetten ve cünüblükten temizlenmesidir. Temizlik iki çeşittir. Biri bedenî temizlik, diğeri ise kalb temizliğidir. Beden temiz olmadan namaz sahih olmayacağı gibi, kalb temiz olmadan ma'rifet sahih olmaz. Beden temizliği ya'nî namaz abdesti ve gusül abdesti için mutlak su lâzımdır. Ya'nî mutlak su; hem temizdir, hem de temizleyicidir. Karışık, kirli ve kullanılmış su ile temizlik yapmak caiz değildir. Kalb temizliği için ise, hâlis ve saf bir tevhîd lâzımdır. Beden temizliği yapılırken, kalb temizliğine de dikkat etmelidir. Ya'nî abdest alırken el yıkandığında, kalbin de dünyâ sevgisinden uzaklaştırılmasına gayret etmelidir.

Namaz babı:Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Dosdoğru namaz kılın ve zekât verin" (Bekâra-43) buyurulmaktadır. Namaz, cenâb-ı Haktan gelmiş bir emirdir. Namaza başlamadan evvel, namazın ba'zı şartları vardır. Bu şartların ilki, bedeni necâsetten, kalbi arzulardan temizlemektir, ikincisi, elbiseyi necâsetten temizlemek ve bu elbiseyi helâl yoldan sağlamaktır. Üçüncüsü, abdest almaktır. Dördüncüsü, kıbleye karşı yönelmektir. Beşincisi, namaz vaktinin girmesidir. Altıncısı, niyetin hâlis olmasıdır. Yedincisi, namaza girmek için tekbir getirmektir.

Hâtim-i Esam'a birisi, "Nasıl namaz kılarsın?" diye sordu. O da şöyle buyurdu: "Namaz vakti gelince temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalbden de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Mescid-i Harâm-ı gözümün önüne getirir, Makam-ı İbrâhim'i iki kaş arasında tutar. Cenneti sağımda, Cehennemi solumda, sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, kalbimi Allahü teâlâya ısmarlar, sonra ta'zîmle "Allahü ekber" der, hürmetle kıyâm, heybetle kırâat, tevâzuyla rükû', tazarrû ile (kendimi alçaltarak) secde, hilim ile cülus (tehıyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir."

Namaz öyle bir ibâdettir ki, talibleri baştan sona kadar Hak teâlânın yolunu onda bulurlar. Abdest, kul için tövbe yeridir.

Zekât babı: İslâmın şartlarından biri de üzerine zekât vermek farz olan kimsenin zekât vermesidir. İkiyüz dirhem gümüşe mâlik olan kimsenin beş dirhemini, zekât vermesi ona farz olur. Kul nisâb miktarı paraya veya mala mâlik olduktan sonra üzerinden bir sene geçmesi lâzımdır. Beş devesi olan, bir koyun zekât verir. (96 gr. altın veya bu değerde mala veya paraya mâlik olan kimse, nisaba mâlik olur. Nisaba mâlik olduktan bir sene sonra zekât vermesi farz olur.)

Edebin fazileti; Edeb birkaç kısımdır. Birinci kısım; tenhâda, yalnız iken Allahü teâlâya karşı olan edeb. Bir kimsenin yalnız iken, kendisini hürmetsizlik, edebsizlik olan şeylerden korumasıdır. Böyle bir kimsenin tenhâda yalnız iken olan ameli, hareketi, padişahların önünde iken yaptığı hareketler gibi olur. Bir defa Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bağdaş kurup oturmuştu. Bu sırada Cebrâil (aleyhisselâm) gelerek "Yâ Muhammed! Kulun oturuşu gibi otur" (Allahü teâlânın huzûrunda, bir kölenin efendisi karşısında oturduğu gibi, bir kul olarak otur) dedi. Horasan diyarının uç noktasında, Kümend denilen yerde, Edib Kümendî isminde, edeb, fazilet sahibi bir zât vardı. Bu zât, yirmi yıl (namazdaki oturmalar hariç) hiç oturmamıştı. Bu hâlinin sebebi kendisine sorulunca, "Ben, henüz Allahü teâlânın huzûrunda oturma derecesine çıkamadım" derdi. Bâyezîd-i Bistâmi hazretlerine, "Bu yüksek derecelere ne ile kavuştunuz?" diye sorulunca,

“Tenhâda bile, edebe riâyet etmekle” buyurdu. Kullara lâyık olan, Allahü teâlânın huzûrunda edebe riâyet etmektir. Zeliha da Hazreti Yûsuf’u tenhâda yakalayıp, arzusuna kavuşmak isteyince, önce daha evvel kendisine ibâdet ettiği putun üzerini bir örtü ile örttü. Hazreti Yûsuf, “Ne yapıyorsun?” diye sordu. Zeliha “Beni uygunsuz bir vaziyette görmesin diye yüzünü örtüyorum. Aksi hâlde, edebin şartına, hükmüne riâyet etmemiş olurum” dedi. Hazreti Yûsuf, “Sen, görmeyen, işitmeyen bir puta karşı saygısızlık etmekten haya ediyorsun da, ben, herşeyi bilen, işiten ve gören Rabbime karşı saygısızlık, hürmetsizlik yapmaktan haya etmez miyim?” buyurdu. Bu inanç ve edeblerinden dolayı, Yûsuf (aleyhisselâm) babası Ya’kûb’a (aleyhisselâm) kavuştu. Allahü teâlâ, Zeliha’nın gençliğini iade etti ve ona İslâmiyeti ve Hazreti Yûsuf’un zevcesi olmayı nasîb etti. Fakat bu sefer, Zeliha Hazreti Yûsuf’dan kaçar oldu. Yûsuf (aleyhisselâm), “Yoksa bana olan muhabbetini gönlünden sildin mi? Niçin benden kaçıp durmaktasın?” deyince, Zeliha dedi ki: “Hayır vallahi, sevgim, daha da arttı. Fakat ben, daha önce ma’bûd olarak tanıdığım ve kendisine ibâdet ettiğim putun karşısında edebli olmaya her zaman riâyet ettim. Seninle bir arada kaldığımız zamanda, benim ma’bûdum bir put idi ve ben ona saygısızlık etmemek için (gören gözü, işiten kulağı olmadığı hâlde), onun üzerini örtmüştüm. Şimdi ise, benim, herhangi bir âlete ve göze ihtiyâcı olmadan, en gizli şeyleri dahi gören, bilen, işiten bir Rabbim var. O’na karşı edebe riayetsiz bir hâlde bulunmaktan çekiniyorum” dedi.

Resûlullah da (aleyhisselâm) mi’râca gittiğinde edebe riâyet edip, her iki cihâna da bakmamıştı Bu edebi, âyet-i kerîmede meâlen: “Gözü meyletmedi ve aşmadı” (Necm-17) diye medholunmuştur.

“Edebin diğer kısmı ise; insanlara karşı olan edebdir ki, insanlar ile sohbet etmenin, onlar ile beraber olmanın ve güzel geçinmenin esaslarıdır, insanlarla olan münâsebetlerde ve bütün hâllerde, sünnet-i seniyyeye uymak demektir. Bu üç kısım âdabın, ayrı ayrı tarif ve izâhları yapılmış ise de, aslında bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir.”

İ’sâr’ın hakîkati: Yolculukta bir arkadaşın, diğer arkadaşının hakkına riâyet etmesi, ya’nî yolculuk sırasında payından vazgeçmesi, onun rahat etmesi için meşakkati kendisinin göğüslemesidir. İ’sâr ile ilgili şöyle bir hikâye anlatılmaktadır “Tasavvuf yolunda bulunanlardan on kişi, bir çölde yolculuğa çıkmışlardı. Yollarını kaybettiler. Susuzluktan damakları kurumuştu. Yanlarında ise sâdece bir içimlik su kalmıştı. Bu bir içimlik suyu eline alan, arkadaşlarına olan muhabbet ve merhametinin çokluğu sebebiyle, yanındakilerine veriyor, kendisi tahammül ediyordu ve su böylece elden ele dolaşıyordu. Bu şekilde devam ederken, o arkadaşlardan dokuzu susuzluktan öldü ve Sonuncu kalan suyu içip yoluna devam etti: Bu hâdiseyi anlatınca, birisi kendisine, “Sen de içmeseydin daha iyi olurdu” dedi. O ise “Ben İslâmiyetin emrini böyle öğrendim. Kalan suyu içmeseydim, intihar edip, kendimi öldürmüş olurdum. Bunun için de mes’ûl olurdum” dedi. Diğer kimse, “O hâlde, o dokuz kişi intihar etmiş olmadılar mı?” dedi. “Hayır. Onların her biri, suyu diğerinin içmesi için fedâkârlıkta bulundu. Onların bu hâlleri İslâmiyete muhalif değildi. Onların hepsi vefât ettikten sonra yalnız ben kaldığım için suyu içmen lâzım oldu” dedi.”

“Benî İsrâil zamanında, kırk yıl yalnız ibâdetle meşgûl olan âbid bir zât vardı. Birgün “Yâ Rabbî! Eğer şu dağları yaratmamış olsaydın (yeryüzü düz olur) insanların seyahat edip yol yürümeleri kolay olurdu” dedi. Bunun üzerine, o zamanın Peygamberine Allahü teâlâ vahiy gönderip buyurdu ki: “O âbide şöyle söyle: “Benim mülkümde senin tasarrufta bulunman, mülküm hakkında konuşman senin ne haddîne. Sen böyle niyaz etmekle benim mülkümü kullanmağa kalkmış oluyorsun. Bunun için seni Saîdler (Cennetlikler) defterinden silip, şakilerin (Cehennemliklerin) defterine yazdık.” O Peygamber (aleyhisselâm) gelip, kendisine gelen vahyi, âbide bildirdi. Âbid bunları duyunca çok neş’elendi ve şükür secdesine vardı. O Peygamber (aleyhisselâm), “Cehennemlik olduğunu öğrenmek, şükür secdesini icâb etmez ki” buyurdu. Âbid, “Ey Allahın Nebisi Ben Cehennemlik olduğuma

şükrediyorum. Senden bir hacetim var. Benim için Allahü teâlâdan şöyle iste: O beni Cehenneme göndersin. Cismimi de o kadar büyültsün ki, İmânı olan, ama günahları sebebiyle Cehenneme gidecek olanların, Cehennemdeki yerlerini ben kaplıyayım. Böylece onlar da Cennete gitsinler." Bunun üzerine Allahü teâlâ, o Peygambere vahiy gönderip buyurdu ki: "O âbide şöyle, bu senin için bir imtihan idi. Sen ve kıyâmet günü şefaat edeceğin kimseler Cennette olsun."

Ali Hucvîrî hazretlerinin yazmış olduğu diğer eserleri şunlardır: 1. Kitâb fî şerh-i kelâm-il-Hallâc: Hallâc-ı Mensûr ile ilgili bir eserdir. Hucvîrî bu eseri gençlik yıllarında Hallâc-ı Mensûr'a bağlı olduğundan, onunla ilgili olarak yazmıştır. 2. Kitâb-ül-beyân li ehl-il-iyân: Tasavvufla ilgilenmeye başladığı ilk yıllarda yazdığı bu eserde, Tasavvufî konuları şerhetmiştir. 3. Kitâb-ül-fenâ vel-bekâ, 4. Kitâbu bahr-il-kulûb, 5. Esâr-ül-hırak vel-mülevvenât, 6. Kitâb-ül-Îmân, 7. Er-Riâye bi hukûkillahi teâlâ 8. Sevâkıb-ül-ahbar, 9. Keşf-ül-esrâr, 10. Minhâd-üd-dîn 11. Divân. Son iki eseri, Hucvîrî daha hayatta iken kaybolmuştur.

Ali Hucvîrî Keşf-ül-mahcûb'da buyuruyor ki: Mu'tezile denilen bozuk bir mezhebin büyük bir hızla yayılması üzerine Hasen-i Basrî, Hazreti Hasen'e (radıyallahü anh) şu mektûbu yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Ey Allah Resûlünün evlâdı ve göz bebeği Allahın selâmı, rahmeti ve bereketi, senin üzerine olsun. Siz Hâşimoğulları topluluğu, fırtınalı denizde akıp giden gemi, karanlıktan aydınlatan kandiller ve hidâyet alâmetleri gibisiniz. Kendilerine tâbi olanların kurtuldukları yolu gösteren önderlersiniz. Tıpkı Nûh'un dolu gemisi gibi ki, mü'minler ona başvurur, dine sıkı sıkıya sarılanlar orada kurtuluşu bulur. Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) evlâdı. Kader hakkında senin sözün ve reyini bildir. Bildiğinizi, Allahın öğretmesi ile biliyorsunuz. O sizin üzerinize şâhiddir. Siz de hak üzerinde Allahın şahitlerisiniz, vesselâm."

Bu mektûp Hazreti Hasen'e (radıyallahü anh) ulaşınca şu cevâbı yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahim. Senin hayretini ve bizim ümmetimizden olduğunu ileri sürdüğün kimselerin hayretini haber veren mektûbun bana geldi Benim reyim şudur- Kadere, hayrın ve şerrin Allahtan olduğuna inanmıyan kâfir olur. Bir kimse, işlediği kendi günahlarının sebebi olarak Allahü teâlâyı gösterirse günaha girer. Allahü teâlâya zorla itaat edilmez. Allahü teâlâya gâlib gelecek şekilde de âsi olunamaz. O, kullarının sahip oldukları herşeye gâlib ve mâliktir, insan ise kudretinin gâlib olduğu şeylere kadirdir, insanlar emre uyacak olsalar, Allahü teâlâ buna engel olmaz, taât ile onların arasına girmez. Şayet insanlar günah işleyecek olsalar, Allahü teâlâ da onlara lütufta bulunmak istediği için, onlarla günah arasına girebilir ve günah işlemelerine mâni olabilir. Eğer bunu yapmazsa, insanları zorla günaha sevketmiş ve zorla bu günahı onlara yaptırmış olmaz. Kullarına hak ve bâtılı tanıtması, bu husûsta onlara kudret vermesi, kendisine da'vet ettiği şeyi yapmaları için yol göstermesi ve yasak kıldığı şeyleri terketmeleri için imkân vermesi, bunun en açık delîlidir. En mükemmel delil, Allahü teâlânın delîlidir, vesselâm."

Ali Hucvîrî hazretleri buyurdu ki: "Evliyânın baş tâcı, Allahü teâlânın muhabbetiyle yananların önderi, herkesin kendisine tâbi olduğu şerefli Peygamber Hazreti Muhammed (aleyhisselâm), kendisine Peygamberliği bildirilmeden evvel, herkes tarafından; emîn, sözüne i'timâd edilir, büyük bir şahsiyet olarak tanınırdı. Kendisine Peygamberliği bildirilip, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını tebliğ etmeye başlayınca, insanların çoğu kendisine inanmadı. Yüz çevirdiler Yalancı, sihirbaz, şâir, deli diyenler oldu. O'nu ve O'na tâbi olanları kınadılar, kötülediler. Onlara dil uzattılar. Daha da ileri gidip, eziyet ve işkence ederek onları korkutmaya, imânlarını yok etmeğe uğraştılar. Onlar ise, mallarını, canlarını feda edip, îmânlarından dönmediler. Başkalarının kınamaları, kötülemesi, sıkıntı vermeleri mü'minleri korkutmadı. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Mâide sûresi ellidördüncü âyet-i kerîmesinde mü'minlerden bahsederken meâlen; "Dil uzatanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allahü teâlânın ihsânıdır. Onu dilediği kimseye verir. Allahın ihsânı geniştir, herşeyi bilendir" buyuruyor. Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyesi şöyledir ki; kendisine îmân eden, gönül veren kimseyi levm ettirir (kınattırır). Ama kınanan kimsenin kalbini de, dil uzatanın kınamasına aldanmaktan, böyle şeylerle meşgûl olmaktan da muhafaza eder. Bu, Allahü teâlânın bir gayreti ve ihsânıdır. O, bu gayreti ile

dostlarını, başkalarını düşünüp onlarla meşgûl olmaktan korur. Kendi güzelliklerini göstermek sûretiyle, onu, kendini beğenme (ucb) âfetine düşmekten muhafaza eder. Ucb iki sebebten hâsıl olur. Birincisi; insanların nazarında i'tîbâr görmek ve onlar tarafından övülmeyi arzulamaktadır, ikincisi ise; hoşa giden hâl ve hareketlerden dolayı, başkaları onu medhederler. O da başkalarının bu medhine aldanarak kendini beğenir Şöyle ki, bir kimsenin hâl ve hareketleri halkın hoşuna gider. O kimse de, halkın hoşuna giden hal ve hareketlere sahibim der ve onların fazla teveccüh ve iltifâtlarına aldanıp, kendi kendine övünmeye, kendi kendini beğenmeye başlar. Allahü teâlâ, ihsân ederek dostlarını bu belâya yakalanmaktan korumuştur. Bunlar, hâlleri ne kadar güzel olursa olsun, kendilerini beğenmek bir yana, bütün hâllerini kusurlu ve noksan bilirler ve böylece hem ucb felâketine düşmezler, hem de her an dereceleri yükselir. Bu, Allahü teâlânın bir lütfudur. Bunlar, bütün hâllerinde, Allahü teâlânın râzı olduğu şekilde bulunurlar ve insanların övmelerinin veya yermelerinin kıymetsiz olduğunu bilirler. Bunlar, Allahü teâlânın evliyâsıdırlar."

"Bil ki, açlığın şerefi büyüktür. Açlık, bütün büyük zâtlarca medhedilmiştir. Mi'desi boş olanın hafızası, tok olandan daha kuvvetli, aklı ve zekâsı daha düzgün ve bedeni daha sıhhatli olur. Nefsin arzularına muhalefet ederek, açlıkla nefslerini terbiye edip hazırlamış olanlar, boğazına, mi'desine düşkün olmazlar. Açlık, nefse boyun eğdirir, kalbin itaat etmesine, yumuşak olmasına sebep olur. Nefsânî arzu ve istekler açlık ile yok olup giderler."

"Tasavvuf yolunda bulunan bir kimse için en büyük sıkıntı; dostlarından ve sevdiklerinden ayrı kalmak, ya'nî yalnızlıktır."

Büyüklere hürmet ve sevgi için buyurdular ki:

"Evliyânın sohbetinde bulunanlar, herkese, hâllerine, derecelerine göre muâmele ederler. Büyükleri ve yaşlıları baba yerinde, akranı kardeş yerinde, küçükleri de evlâtları yerinde tutarlar. Yaşlı olanlara hürmetle, emsal ve akranına samimiyetle, kendinden küçüklere ise şefkatle muâmele ederler. Kimseye kin tutmazlar, kimseyi hased (çekememezlik) etmezler. Hiç kimseye nefret ve düşmanlık etmezler. Mümkün ise nasihat ederek fâideli olmaya çalışırlar. Kendini başkalarından daha üstün ve kıymetli görmezler. Kendinden daha yaşlı birini görünce, "Bu, dünyâya benden daha önce geldi. Benden daha çok ibâdet etmiştir" diye düşünürler. Kendinden daha genç birini görünce, "Bu, dünyâya benden sonra geldi. Günahı benden daha azdır" diye düşünürler. Dolayısıyla gençler yaşlılar da birbirlerinin sayesinde saadete kavuşurlar."

"Gaflet içinde bulunan din adamları, dünyâyı gönüllerinin kıblesi hâline getirmiş, şeriatın kolay tarafını tercih etmiş, sultanlara köle olmuş, padişahların çevrelerini tavaf yeri edinmiş, zekâlarının hilelerine kanmış, kalblerini, sözlerindeki incelik ve lafzî güzellik ile meşgûl etmiş, araştırıcı âlimler ve üstâdlar hakkında kötüleyici konuşmuş ve din büyüklerini, söyledikleri fazladan lâflarla kahretme işi ile meşgûl olmuş kimselerdir. Bunlara iki cihanı verseler doymazlar."

"Güzel ahlâk iki çeşittir. Birisi halka karşı, diğeri Allahü teâlâya karşı söz konusudur. Allahü teâlâya karşı güzel ahlâklı olmak ise, halkla beraber olmanın verdiği ağırlığa ve sıkıntıya, Allahü teâlâ için katlanmaktır."

"Ucb denilen kendini beğenme hâlinin aslı iki şeydir: İlki, halk arasında makam ve i'tibâr sahibi olmak, onlar tarafından methedilmeyi arzulamaktır. Ya'nî bir kimsenin hareketleri ve yaptığı işler halkın hoşuna gider de, o kimse de halkın hoşuna giden hâl ve hareketlere sahibim diye düşünürse, kendini beğenme hâline düşer. Diğeri ise; bir kimsenin hareketleri, başka bir kimsenin hareketleri, başka bir kimsenin hoşuna gider, onun için o şahsı meth-ü sena ederse, öğülen şahıs kendini beğenme hâline düşer."

"Melekler Allahü teâlâ hakkında zarurî olarak ma'rifet sahibidirler. Çünkü onların yaradılışında meşhûr olma duygusu, gönüllerinde hırs, âfet ve riya yoktur. Gıdaları tâattır. Meşrebleri emredileni yerine getirmektir. Halbuki Ademoğlunun hamuru şöhretle yoğrulmuştur, âsi olması muhtemeldir. Dünyâ zîneti kalbine te'sîr eder. Şeytan, onun şahsına öyle musallat olmuş ve ona karşı güç kazanmıştır ki, kan gibi damarlarında dolaşır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Keşf-ül-mahcub (İngilizce, Urduca tercümeleri mukaddimesi)

2) Sefînet-ül-evliyâ sh. 164

3) Tezkire-i Hazret-i Ali Hucvîrî

4) Nefehât-ül-üns sh. 356

5) Hazînet-ül-asfiyâ cild-2, sh. 233

HUCVÎRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Hasen olup ismi, Ali bin Osman bin Seyyid Ali bin Abdurrahmân el-Cullâbî el-Hucvîrî el-Gaznevî'dir. Seyyid olup Hazreti Ali'nin onuncu batından torunudur. Hazreti Ali'ye kadar olan nesebi, Keşf-ül-mahcûb isimli Urduca eserinin mukaddimesinde şöyle zikredilmektedir Ali bin Osman bin Seyyid Ali (veya Ebû Ali) bin Abdurrahmân bin Şah Şüca' bin Ebü'l-Hasen Ali bin Hüseyn Asgâr bin Seyyid Zeyd-i Şehîd bin Zeynel-âbidîn bin Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. (r.anhüm). Hucvîrî hazretleri Dafâ Genc-i Bahş diye de anılır. Sultan Gazneli Mahmûd zamanında 400 (m. 1009) senesinde Gazne'de doğdu. 465 (m. 1072) senesinde Lâhorda vefât etti. Doğum ve vefâtı için başka târihler de rivâyet edilmektedir. Gazne'de doğduğu için Gaznevî, bu şehrin Cüllâb ve Hucvir isimli mahallelerinde ikâmet edip yetiştiği için Cüllâbî ve Hucvîrî denilmiştir, ömrünün sonunda Lahor şehrinde yerleşip, vefâtına kadar orada kaldı. Bunun için kendisine Lâhori de denilmektedir.

Babası Seyyid Osman bin Ebî Ali, diğer dedeleri gibi herkes tarafından sevilen, hürmet edilen, âlim ve veli bir zât idi. Muhterem annesi de saliha ve Allahü teâlâdan korkan; haramlardan sakınan bir hâtun idi. Böylece Hucvîrî, haram ve şüphelilerden çok sakınan ve kıymetli bir ailenin evlâdı olarak, ihtimâm ile büyütüldü, öğrenilmesi lâzım olan ilk ilmi, tasavvufa âit hakîkatleri ve incelikleri babasından öğrendi. Bundan sonra Ebû Fadl Muhammed bin Hasen Hutlî'ye talebe oldu. Onun yanında, fıkıh, tefsîr, hadîs ve başka ilimleri ve tasavvufun inceliklerini öğrendi.

Daha sonra uzun seyahatler yaparak İslâm memleketlerini dolaştı. Suriye, Türkistan, Kazvin, Hindistan, Irak, Huzistan (İran'ın bir eyâleti), Fâris, Şam, Azerbeycan, Gürcistan, Horasan ve Mâverâünnehr ve başka yerlere gitti. Gittiği bu yerlerdeki bütün velî zâtlarla görüşüp sohbet etti. Vefât etmiş büyük âlimlerin de kabirlerini ziyâret edip, çok şeylere kavuştu. Meselâ, Suriye'ye gittiğinde Şam'da Hazreti Bilâl-i Habeşî'nin kabrini ziyâret edip, orada bir miktar istirahat etti. İstirahat ederken birara uykuya daldı. Rü'yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Yanında İmâm-ı a'zam Ebû Hanife (radıyallahü anh) vardı. Bu rü'yâdan, İmâm-ı a'zamın ve mezhebinin üstünlüğünü anladı. Bu seyahatlerle ilmi ve anlayışı daha çok genişledi. Bir kısmı kendisinden önce yaşamış, bir kısmı da zamanında bulunmuş olan beşyüze yakın veli zâtın hâl tercümelerini ve sözlerini eserlerinde bildirdi. Nakil ve rivâyet husûsundaki ilminin çokluğu ve kitablarında yazdığı fıkhi bilgilerden, onun fıkıh bilgisindeki üstünlüğü anlaşılmaktadır. Arabî ve Fârisî lisanlarını, birinden diğerine tercüme yapabilecek derecede, gayet mükemmel olarak bilirdi.

Hucvirî hazretleri bu uzun seyahatleri tamamladıktan sonra, hocasının işâreti üzerine Lahor şehrine geldi. Şehrin batı tarafında bulunan Reva nehri kıyısında yerleşip, orada bir mescid yaptırdı. Nakledildiğine göre bu mescidin inşâası devam ederken, ba'zıları mihrabın güneye fazla dönülmüş olarak yerleştirildiğini söyleyip i'tirâz ettiler. Bunları toplayıp, mescide götürdü. "Bu mihraba uygun olarak kıbleye dönünüz. Başınızı kaldırıp bakınız. Bakalım Kâ'be-i muazzama yönünde bir yanlışlık var mı?" buyurdu. Onlar da emredildiği şekilde hareket ederek, başlarını kaldırıp baktıkları zaman, Allahü teâlânın izniyle aradaki perde kalktı. Mescidin kıble istikâmetinde, tam karşılarında Kâ'be'yi gördüler. Bunun üzerine i'tirâzlarından vazgeçip, kendisinden özür dilediler. Evliyâya i'tirâz edilmiyeceğini daha iyi anladılar. Hucvîrî hazretleri burada bir yandan taliblere ilim öğretiyor, bir yandan da kitap yazıyordu. Binlerce talebe yetiştirdi. Oranın halkından bir çoğunun müslüman olmalarına vesile oldu. Hayatının sonuna kadar burada hizmet etti. Vefât edince, mescidinin yakınında bir yere defnedildi. Sultan Gazneli Mahmûd'un oğlu Sultan İbrâhim Gaznevî, kabri üzerine mükemmel bir türbe yaptırdı. Kabri ziyâret edilmekte, sevenler istifâde etmektedirler. Pakistan'da her yıl, bir hafta müddetle, Hucvîrî hazretlerini anma merasimleri düzenlenmektedir. Ali Hucvîrî,

herkese karşı merhametli, cömert, eli açık bir zât idi. İhtiyâcı olanlara çok yardım ederdi.

Hucvîrî'nin ilmi şahsiyeti: Hucvîrî, zamanındaki büyük âlimlerden ilim öğrenmiştir, ilim tahsiline küçük yaşta Gazne'de başladı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve edebiyat ve lisân öğrendi. Arabca ve Farsça dillerine tam bir hakimiyeti vardı. Hadîs, tefsîr, fıkıh gibi dinî ve şer'î ilimleri tahsil etti.

Tefsîr ilmi yönünden âyetlerin ma'nâsını anlama kudreti ve her bir âyette gizli olan derin ma'nâları ve gayeleri tesbitteki mehâreti çok güzeldi. Keşf-ül-mahcûb adlı eserinde, ikiyüzotuzaltı âyet-i kerîmenin meâli şerîfleriyle konulara açıklık getirmiştir. Hadîs ilminde de söz sahibi olan Hucvîrî, aynı eserinde konuları açıklamak gayesiyle, yüzotuzsekiz hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Rivâyet ve nakil konusundaki bilgisi de çok fazladır. Eserinde birçok Sûfîye âit sözleri de nakletmiştir. Fıkıh ilmini Hanefî mezhebine göre tahsil etmiştir. Çok iyi fıkıh tahsili gören Hucvîrî, eserinde; namaz, oruç, zekât ve hac gibi fıkhî konuları açık bir şekilde anlatmıştır.

Zamanında tasavvuf çok yanlış anlaşılmakta idi. Hucvîrî, tasavvufun mahiyetini açık açık anlatmak ve tasavvufun nazarî ve amelî kısmını açıklamak, tasavvufî esaslardan herbirini âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfle açıklayarak, dînî emirlerin içinde saklı olan tasavvufî ma'nâları denkleştirmek için çalıştı. Böylece tasavvufa da, sûfîlere de kötülük yapan sahte mutasavvıflara karşı, bu alanda birçok eser yazdı.

Hucvîrî'de dâima hakîkati arayan bir zekâ, doğruyu bulmaya çalışan bir zihin, her alanda serbestçe düşünebilen bir akıl, sıhhatli ve doğru sonuçlara ulaşabilen bir muhakeme, fikirlerini ve hislerini rahatça açıklayabilmesini sağlayan ilmî bir olgunluk ve medenî bir cesâret mevcût idi. Hanefî mezhebine bağlı olan Hucvîrî, tasavvuf anlayışına aklı hâkim kılmıştır.

Hucvîrî'nin hocaları: Hucvîrî birçok âlimden ders almıştır. Ders aldığı âlimlerin bir kısmının hâl tercümelerini Keşf-ül-mahcûb adlı eserinde yazmıştır. Hucvîrî; Ebû Abbâs Ahmed bin Muhammed Sekkânî, Ebû Fadl Muhammed bin Hasen Hultî, Ebû Kâsım Ali Cürcânî, Hâce Ebû Ahmed Muzaffer bin Ahmed bin Hamdân ve birçok âlimin sohbetinde bulunmuş ve onlardan ilîm öğrenmiştir.

Hucvîrî'nin doğrudan talebesi olduğu âlimlerin dışında, onlardan istifâde ettiği âlimler de vardır. Bu âlimlerin başında İmâm-ı Kuşeyrî hazretleri gelir. Bunun yanında Hallâc-ı Mensûr, Hâkim Tirmizî, Ebû Saîd Ebü'l-Hayr Mihenî ve Yahyâ bin Muâz Râzî'den de çok istifâde etmiştir.

Ali Hucvîrî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Ümmetim hakkında en çok korktuğum şeylerden birisi tûl-i emel, diğeri, nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olmaktır."

"Küçükken beşikte konuşanların sayısı üçtür. İlki, Îsâ aleyhisselâmdır. Bunu hepiniz bilirsiniz. İkincisi, Râhib Cüreyc'in zamanındaki çocuktur. Cüreyc, Benî İsrâil'de bir râhib idi. Birgün annesi oğlunu ziyârete geldi. Kapıyı çalan annesine Cüreyc namaz kıldığı için kapıyı açmadı, ikinci ve üçüncü günlerde de aynı şekilde olunca, annesi dayanamayarak "Ey Allahım! Oğlumu rezil rüsva eyle, hakkımı ondan al" diye bedduâ etti. Cüreyc zamanında kötü yola düşmüş bir kadın vardı. Bir toplulukta ben Cüreyc'i fitneye düşüreceğim ve yoldan çıkaracağım dedi. Cüreyc'in hücresine gitti. Fakat Cüreyc ona yüz vermedi. Bunun üzerine o kadın, bir çobanla dost olarak hamile kaldı. Halkın içinde "Ben Cüreyc'den hâmile kaldım" dedi. Doğumdan sonra halk Cüreyc'in hücresine giderek, onu yakalayıp padişahın huzûruna getirdiler. Cüreyc bebeğe "Bebek söyle, baban kimdir?" diye sordu. Bebek "Ey Cüreyc! Annem sana iftira ediyor, babam filan çobandır" dedi.

Beşikte iken konuşan üçüncü bebeğin hikâyesi şudur: Bir kadının bir bebeği vardı. Kadın evinin önünde otururken, bir süvari geçti. Bunun üzerine "Yâ Rabbî! Oğlumu böyle silâhşör kıl" dedi. Bebek, "Yâ ilâhî! Beni onun gibi kılma" diye duâ etti.

Bir süre sonra ise, kapının önünden adı kötüye çıkmış bir kadın geçti. Bebeğin annesi "Yâ Rabbî! Evlâdımı bunun gibi kılma" dedi. Bebek ise, "Yâ Rabbî! Beni onun gibi kıl" diye yalvardı. Annesi bu duruma şaşırarak "Evlâdım niçin böyle konuşuyorsun?" dedi. Bebek, "O süvari zâlim, bir insan idi. Kadın ise sâliha bir hâtun idi. Fakat onun hakkında kötü şeyler

söylüyorlardı. Ben zâlimlerden olmak istemiyorum, istiyorum ki sâlihlerden olayım” dedi.”

“Şüphesiz ki, Allahü teâlâ bedenlerden önce rûhları yaratmıştır.”

“Siz Allahü teâlâyı hakkıyla tanımış olsaydınız, su üzerinde gezerdiniz ve duânız sayesinde dağlar yerinden oynardı.”

“Allahü teâlâ için, tövbe eden gençten daha çok sevimli olan hiçbir şey yoktur.”

“Günahına tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir.”

Eshâb-ı Kirâm birgün Peygamber efendimize (aleyhisselâm) “Yâ Resûlallah! Bize geçmiş ümmetlerin acâib ve harikulade hâllerini anlat” demişti. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şu hâdiseyi anlattılar “Sizden önceki ümmetlerin içinde üç kişilik bir grup vardı. Bir yere giderlerken gece olunca, geceyi geçirmek için bir mağaraya girdiler ve orada gecelediler. Gece yarısı dağdan kopan bir taş parçası, gelip mağaranın ağzını kapadı. Onlar hayrete düşerek, birbirlerine şöyle dediler; “Riyasız olarak sırf Allahü teâlânın rızâsı için, daha evvel yaptığımız işler bize şefaatçi olur ve onlardan başka hiçbir şey bizi kurtaramaz.” Bunun üzerine içlerinden biri: “Benim annem ve babam ve bir keçim vardı. Bu keçiden başka dünyâ malım yoktu. Bunun sütünü sağar, anneme-babama verirdim. Her gün dağdan getirip sattığım odunların parası ile onların ve benim ihtiyâçlarımızı karşılardım. Birgece eve geç gelmiştim. Keçinin sütünü sağdım, içine ekmek doğrayarak yemekleri hazırladım. Fakat baktım ki annem-babam uyumuşlardı. Tabak elimde kaldı; Sabaha kadar ayakta ve tabak elimde onların uyanmalarını bekledim. Sabah olunca uyandılar ve yemeklerini yediler” dedi. Sonra “Yâ ilâhî! Şayet ben bu husûsta doğru söylüyorsam ve bunda samîmi isem imdâdımıza yetiş!” diye niyazda bulundu. O anda kaya biraz kımıldadı ve bir yarık meydana geldi.

İkinci zât: “Amcamın güzel bir kızı vardı. Gönlüm sürekli olarak onunla meşgûl oluyordu. Onunla beraber olmak istiyordum. Fakat beraber olamıyordum. Birgün yalnız başımıza kalmak için ona bin dinar gönderdim. Beraber olduğumuz anda, kalbimde Allahü teâlâdan korkma hissi peydah oldu. Altınları verdiğimi unutarak elimi ondan çektim” dedi. Sonra “Yâ Rabbî! Şayet ben bu husûsta doğru söylüyorsam ve bunu ihlâs ile yaptıysam, bize bir çıkış yolu sağla”diye duâ etti. O anda kaya biraz daha kımıldadı ve yarık genişledi. Fakat bir insan geçemezdi.

Üçüncü kişi ise; “Yanımda birçok işçi çalışıyordu. Hepsinin ücretlerini ödemiştim. Fakat birisi gelmediği için parasını veremedim. Onunla bir koyun satın aldım. Bir koyun, bir sene sonra iki oldu. Her sene koyunların sayısı arttı. O kişinin malı muazzam bir şekilde artmıştı. O kimse birgün çıkıp geldi. Ben falanım dedi ve parasını istedi. Senin malın şunlardır: dedim. Sürüyü ona verdim. Adam alıp gitti.” dedi. Sonra da “Yâ Rabbî! Eğer ben bu sözde sâdık ve samîmi isem, bize kurtuluş yolu aç” diye niyazda bulundu. Bunun üzerine kaya yerinden biraz daha oynadı ve yarık genişledi. Bu üç kimse oradan çıktılar. İşte bu hâl harikulade bir olaydır.”

“Kadın, ya malı için veya güzelliği için yahûd dîni için alınır. Siz dîni olanı alınız! Malı için olan, malına kavuşamaz. Yalnız cemâl için alan, cemâlinden mahrûm kalır.”

Eserleri: 1- Keşf-ül-mahcûb: Hucvîrî’nin en önemli eseri Keşf-ül-mahcûb’dur. Farsça yazılan ilk tasavvuf eserlerinden biri ve şüphesiz en önemlisidir. Keşf-ül-mahcûb tasavvufun nazari ve amelî esasları hakkında yazılan ilk eserdir. Bu eser hakkında Molla Câmi’ hazretleri Nefehât-ül-üns kitabında; “Ali bin Osman Hucvîrî’nin Keşf-ül-mahcûb’u tasavvuf ilmi konusunda yazılmış meşhûr ve kıymetli eserlerdendir” demektedir. Dara Şikûh, Sefînet-ül-evliyâ adlı eserinde ise, “Keşf-ül-mahcûb meşhûr bir eserdir. Hiçbir kimse ona i’tirâz edemez. Fars dili ile tasavvuf sahasında onun gibi değerli bir eser yazılmamıştır” demektedir.

Ali Hucvîrî'nin kendisi ise, bir vatandaşın, tasavvuf yolunun esasları, sûfîlere âit söz, muâmele ve makamların açıklanması hakkında soru sorması üzerine bu eserini yazdığını belirtmektedir. Ali Hucvîrî bu eserini 435 (m. 1044) yılında Lâhor'da yazmaya başlamış, 442 yılına kadar ancak eserin yarısını tamamlayabilmiştir.

Bu eser, mukaddime ile iki kısımdan meydana gelmiştir. Mukaddime kısmı, sekiz fasıl ihtivâ etmektedir. Birinci kısım ondört babtır. Bâbların büyük bir kısmı tek fasıldan meydana gelmiştir. Fakat birinci bâb dört, ikinci, üçüncü, dördüncü ve altıncı bâblar ikişer fasıl ihtivâ etmektedir. İkinci kısım onbir bölümdür, ikinci, üçüncü, yedinci, sekizinci bölümde bir, birinci, dördüncü bölümde iki, beşinci bolümde dört, altıncı bölümde altı, on ve onbirinci bölümde on bâb vardır.

Keşf-ül-mahcûb yedi kısma ayrılmıştır. Her kısmın çok güzel bir tertîb ve son derece mükemmel bir tanzim şekli vardır. Birinci kısım; fakirlik, tasavvuf, safvet gibi tasavvufun usûlünü ve esaslarını, ikinci kısım; hırka giymek ve melâmet gibi tasavvufun mes'elelerini, üçüncü kısım; sûfilerin hâl tercümelerini, dördüncü kısım; tasavvufî fırkaları hareketleri ve cereyanları, beşinci kısım; ma'rifetullah, tevhîd ve îmân gibi dini, tasavvufî inançları, altıncı kısım; abdest, namaz, zekât, oruç ve hac gibi ibâdetleri, son kısım ise; sûfilerin âdâb ve erkânını ihtivâ eder. Bu bölümlerde anlatılan konuların bâ'zılarını Ali Hucvîrî şöyle açıklamaktadır.

> **İlmin fazileti:** Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: "İlim tahsil etmek, bütün mü'minlerin üzerine farzdır." "İlim Çin'de olsa bile gidip, **alın."** Bir müslümana amelinin sahih olmasını sağlayacak kadar her ilimden tahsil görmesi farzdır. Meselâ, vakitleri bilmek ve ona göre ibâdet etmek için astronomi, miras taksimi yapabilmek için matematik bilgisine sâhib olmak gerekmektedir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde de faydasız ilimleri öğrenenleri, meâlen şu âyet-i kerîme ile zemmetmiştir"Onlar kendilerini zarara sokacak ve hiçbir fayda vermiyecek şeyleri öğreniyorlar" (Bekâra-102).
>
> İlimsiz amel, amelsiz ilim olmaz. Kul bilmelidir ki, az ilimle birçok ameli yapabilir, İlmin amelle beraber bulunması lâzımdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte;"Fıkıh bilmeden ibâdet **e**den, değirmen taşını döndüren merkeb gibidir" buyurmuştur. Fıkıh öğrenmeyi gaye edinmeden ibâdet etmeyi, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) değirmen taşını döndüren merkebe benzetmiştir. Zira bu işi yapan hayvan, durmadan aynı yerde dolanır. Hiç ilerleme kaydetmez. Fıkıh bilgisi edinmeden yapılan ibâdetin kula hiçbir faydası yoktur.

İnsan bildiğiyle amel etmeli ki, onun bereketiyle bilmediklerini öğrensin, İbrâhim bin Edhem hazretleri; "Yolda giderken yerde bir taş, gördüm. Üzerinde, beni çevir ve oku, diye bir yazı vardı. Hemen taşı çevirdim, şöyle yazıyordu: Sen bildiğinle amel etmiyorsun, nasıl olur da bilmediğini öğrenmek istersin?" buyurmuştur.

İlim, Allahü teâlânın ilmi ve halkın ilmi olmak üzere iki kısımdır. Halkın ilmi, Allahü teâlânın ilmi yanında kaybolur gider. Zira ilim, Allahü teâlânın sıfatıdır. O'nun sıfatlarının sonu yoktur, ilmin en iyi tanımı şudur "İlim; akıl sahibi bir varlığı âlim yapan bir sıfattır."

> Allahü teâlânın ilmi: Allahü teâlâ var olan ve yok olan şeyleri ilmi ile bilir. Kul, ilimde O'na ortak olamaz. Allahü teâlâ Haşr suresindeki yirmiikinci âyet-i kerîmede meâlen;"O öyle Allah ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yok... Gizliyi de bilir, aşikârı da bilir" buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîme Allahü teâlânın ilim sıfatının naklen delîlidir.
>
> Kulun ilmi: insanın ilmi, Allahü teâlâyı tanıma ve O'nun ile ilgili olması lâzımdır. Yeri geldiği zaman zâhirî ve bâtınî amellerle ilgili ilmi öğrenmek kul üzerine farzdır. Hakîkat ilminin üç esâsı vardır. Bunlar ise şunlardır: "İlki; Allahü teâlânın varlığına ve birliğine inanmak, O'nu her türlü eksik sıfatlardan münezzeh bilmektir. İkincisi; Allahü teâlânın sıfatlarını ve bu sıfatların hükümlerini bilmektir. Sonuncusu ise; Allahü teâlânın fiillerini ve bu fiillerin hikmetini kavramaktır." Fıkıh ilmininde üç esası vardır. İlk esası; Kur'ân-ı kerîmdir, ikincisi; sünnettir. Çünkü Allahü teâlâ Haşr sûresi yedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Peygamber size ne verdi

ise onu alın ve emirlerini tutun. Size neyi yasak etti ise onu da yapmayın" buyurmaktadır. Sünnet, kavl-i Resûl (Hadîs-i şerîf), fi'l-i Resûl (Peygamber efendimizin yaptığı işler), takrir-i Resûl'dür (Bir konu hakkında görüp de sükût etmesidir). Üçüncüsü; İcmâ'-i ümmettir. Ya'nî aynı asırda bulunan müctehidlerin, meselâ Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) veya dört mezheb imamlarının bir konuda söz birliği yapmasıdır.

Rızânın hakîkati: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Bugün, doğru söyliyenlerin sadakatleri kendilerine fayda vereceği bir gündür. Onlara, ağaçları altından ırmaklar akan Cennetler vardır. Onlar orada devamlı olarak kalıcıdırlar. Allah kendilerinden râzı olmuş, onlar da Allahtan râzı olmuşlardır. İşte bu, en büyük kurtuluş!" (Mâide-119) buyurmaktadır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ise bir hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlânın, Rabbi ve sahibi olduğuna râzı olan, îmânın tadını tatmıştır" buyurmaktadır.

Rızâ; Allahü teâlânın kulundan râzı olması, kulun Hak teâlâdan râzı olması şeklinde iki çeşittir. Allahü teâlânın rızâsının hakîkati; kuluna sevâb, ni'met, kerâmet ve ikram irâde etmesidir. Allahü teâlânın rızâsı, O'nun irâdesidir. Kulun rızâsı ise, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmesi ve hükümlerine boyun eğmesidir.

Allahü teâlâdan, vermiş olduğu dünyalıklardan, ya'nî mal, mülk ile râzı olan helâka ve hüsrana uğrar. Rızâsı baştan sona kadar ateş olur. Ve sonunda Cehenneme gider. Çünkü dünyânın O'nun yanında hiç kıymeti yoktur. Allahü teâlâdan dostluğu ve safâsı ile râzı olanlar, O'na âşık olanlardır. Bunların kalbleri, Allahü teâlâdan başka birşeyi düşünmez, Kalbleri halktan kopmuştur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; Bir kimse Allahü teâlâya ve kazasına râzı olmazsa, yaptığı ibâdetin ve amelin ona bir faydası yoktur" buyurmuştur.

Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlâya, "Allahım bana öyle bir amel göster ki, onu yaptığım sürede, sen benden râzı olasın" diye duâ etti. Allahü teâlâ "Yâ Mûsâ, senin buna gücün yetmez" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm) bunun üzerine secdeye kapanarak yalvarmaya başladı. O anda Allahü teâlâdan Hazreti Mûsâ'ya şöyle vahiy geldi: "Yâ Mûsâ! Benim senden râzı olmam, senin, benim hükmüme ve kazama râzı olmandadır."

Rızâ ile alâkalı olarak anlatılan şu menkıbe çok meşhûrdur "Evliyâdan bir zât Dicle nehrine düşmüştü. O zât yüzme de bilmiyordu. Bir kişi ona, "İstersen seni kurtaralım" dedi. O zât "Olmaz" deyince, soru soran kişi "Batmak ve boğulmak mı istiyorsun?" dedi. O zât "Hayır" cevâbını verince, ona, "O halde ne istiyorsun?" diye sordu Velî zat, "Hak teâlânın benim için istediğini istiyorum" dedi.

Nefsin hakîkatı ve hevânın ma'nası: Nefs, lügatte birşeyin varlığı, hakîkati, zâtı ve kendisi ma'nâsına gelir. Sûfîlere göre nefs, kötülüğün kaynağı ve temelidir. Nasıl ki âlemde Cennet-Cehennem, şeytan-melek var ve biz bunları gözlerimizle göremiyorsak, nefs ve rûh da vardır. Her ikisi de bedene tevdi edilmiştir. Fakat birisi şer yeri, biri hayır mahallidir. Nefse muhalefet etmek, yapılan bütün ibâdetlerin başıdır. Kul nefse muhalefet etmekle, Hak teâlâya giden yola kavuşur. Çünkü kul nefsinin esîri olmuşsa, helak olmuş demektir. Allahü teâlâ nefse muhalefet etmeği emretmiş ve Kur'ân-ı kerîmin Nâziât sûresi 40. âyet-i kerîmesinde meâlen: "Her kim Rabbinin makâmından korkmuş ve nefsini şehvetten alıkoymuşsa, muhakkak onun varacağı yer Cennettir" buyurmuştur.

Kâmil bir insan üç unsurdan meydana gelir: İlki rûh, ikincisi nefs, üçüncüsü bedendir. Bunların her birinin ayrı ayrı sıfatları vardır. Rûhun sıfatı akıl, nefsin sıfatı hevâ, bedenin sıfatı ise histir. Müslümanın rûhu, onu Cennete da'vet eder. Zira Cennetin dünyâdaki misâli rûhtur. Nefs ise müslümanı Cehenneme da'vet eder. Çünkü Cehennemin dünyâdaki misâli nefstir. Rûhun idârecisi ve tedbir alıcısı vardır ki, o da akıldır. Nefsin sevk ve idârecisi vardır ki, o da hevâdır. Doğru yolda bulunmak isteyenler, dâima nefslerine muhalefet etmelidirler. Zira nefse muhalefet, insanın rûhunu ve aklını destekler. Bâyezid-i Bistâmi hazretleri "Nefs, kötü olandan başka bir şeyle sükûn bulmayan bir varlıktır" buyurmuştur.

Nefsinin sıfatı olan hevâ, onu sevk ve idâre eden arzusudur. Nasıl akıl bulunmayan rûh eksikse, hevâ bulunmayan nefs de eksiktir. Kula, akıldan ve hevâdan gelen iki da'vet vardır. Aklın da'vetine uyan imâna ve tevhîde kavuşur. Hevânın da'vetine uyan ise dalâlete ve küfre düşer. Hevâ iki kısımdır: Biri; lezzet ve şehvet hevâsı, diğeri; halk arasında i'tibâr ve mevki' sahibi olma hevâsıdır. Nefsin en açık sıfatı şehvettir. Şehvet, insanoğlunun bütün a'zâlarına yayılmıştır. Kul, bütün a'zâlarını şehvetten korumalıdır. Gözün şehveti görmek, kulağın işitmek, burnun koklamak, dilin konuşmak, bedeninki dokunmak ve ellemek, dimağınki düşünmektir. Kulun kendi kendinin çobanı ve nefsine hâkim olması, gecesini gündüzünü, duyu organlarında peydah olan hevâ sebeblerini kendisinden yok edene kadar harcaması lâzımdır.

Îmân babı:Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey îmân edenler! Allaha, O'nun peygamberlerine ve Peygamberine indirdiği Kur'ân-ı kerîme, gerek daha evvel, indirdiği kitaplara îmân edin" (Nisâ-136) buyurmuştur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte "Îmân; Allaha, meleklere, kitaplara, Pegamberlere ve âhıret gününe inanmaktır" buyurmuştur. İmân tarifini, bütün İslâm âlimleri şöyle yapmışlardır: îmân; kalb ile tasdik, dil ile ikrârdır. Îmân, Hak teâlânın hidâyetine kavuşmuş olan kulun fiilidir. Allahü teâlâ'nın dalâlette bıraktığı bir kimse, doğru yola ulaşamaz ve hidâyete eremez. Cenâb-ı Hakkın doğru yolu gösterdiği kimse, dalâlete düşmez. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Allah kime doğru yolu gösterirse, îmâna muvaffak kılarsa, onun kalbini İslâm için açar, gönlünü genişletir. Kimi de sapıklıkda bırakmak isterse, onun da kalbini son derece daraltır, sıkar" (En'âm-125) buyurmaktadır Kalbin imânının alâmeti, tevhîd i'tikâdıdır. Gözün imânı, men edilen şeylerden gözü korumaktır. Kulağın imânı, Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmi dinlemektir. Dilin imânı, doğru sözdür. Hülâsa hakiki ma'nâdaki imân, kulun bütün varlığı ile Allahü teâlâyı talebte çok gayretli olmasıdır.

Taharet ve abdest babı: imândan sonra, kulun üzerine farz olan ilk şey, namazı kılmak için abdest almaktır. Bu, bedenin necâsetten ve cünüblükten temizlenmesidir. Temizlik iki çeşittir. Biri bedenî temizlik, diğeri ise kalb temizliğidir. Beden temiz olmadan namaz sahih olmayacağı gibi, kalb temiz olmadan ma'rifet sahih olmaz. Beden temizliği ya'nî namaz abdesti ve gusül abdesti için mutlak su lâzımdır. Ya'nî mutlak su; hem temizdir, hem de temizleyicidir. Karışık, kirli ve kullanılmış su ile temizlik yapmak caiz değildir. Kalb temizliği için ise, hâlis ve saf bir tevhîd lâzımdır. Beden temizliği yapılırken, kalb temizliğine de dikkat etmelidir. Ya'nî abdest alırken el yıkandığında, kalbin de dünyâ sevgisinden uzaklaştırılmasına gayret etmelidir.

Namaz babı:Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Dosdoğru namaz kılın ve zekât verin" (Bekâra-43) buyurulmaktadır. Namaz, cenâb-ı Haktan gelmiş bir emirdir. Namaza başlamadan evvel, namazın ba'zı şartları vardır. Bu şartların ilki, bedeni necâsetten, kalbi arzulardan temizlemektir, ikincisi, elbiseyi necâsetten temizlemek ve bu elbiseyi helâl yoldan sağlamaktır. Üçüncüsü, abdest almaktır. Dördüncüsü, kıbleye karşı yönelmektir. Beşincisi, namaz vaktinin girmesidir. Altıncısı, niyetin hâlis olmasıdır. Yedincisi, namaza girmek için tekbir getirmektir.

Hâtim-i Esam'a birisi, "Nasıl namaz kılarsın?" diye sordu. O da şöyle buyurdu: "Namaz vakti gelince temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalbden de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Mescid-i Harâm-ı gözümün önüne getirir, Makam-ı İbrâhim'i iki kaş arasında tutar. Cenneti sağımda, Cehennemi solumda, sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, kalbimi Allahü teâlâya ısmarlar, sonra ta'zîmle "Allahü ekber" der, hürmetle kıyâm, heybetle kırâat, tevâzuyla rükû', tazarrû ile (kendimi alçaltarak) secde, hilim ile cülus (tehıyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir."

Namaz öyle bir ibâdettir ki, talibleri baştan sona kadar Hak teâlânın yolunu onda bulurlar. Abdest, kul için tövbe yeridir.

Zekât babı: İslâmın şartlarından biri de üzerine zekât vermek farz olan kimsenin zekât vermesidir. İkiyüz dirhem gümüşe mâlik olan kimsenin beş dirhemini, zekât vermesi ona farz olur. Kul nisâb miktarı paraya veya mala mâlik olduktan sonra üzerinden bir sene geçmesi lâzımdır. Beş devesi olan, bir koyun zekât verir. (96 gr. altın veya bu değerde mala veya paraya mâlik olan kimse, nisaba mâlik olur. Nisaba mâlik olduktan bir sene sonra zekât vermesi farz olur.)

Edebin fazileti; Edeb birkaç kısımdır. Birinci kısım; tenhâda, yalnız iken Allahü teâlâya karşı olan edeb. Bir kimsenin yalnız iken, kendisini hürmetsizlik, edebsizlik olan şeylerden korumasıdır. Böyle bir kimsenin tenhâda yalnız iken olan ameli, hareketi, padişahların önünde iken yaptığı hareketler gibi olur. Bir defa Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bağdaş kurup oturmuştu. Bu sırada Cebrâil (aleyhisselâm) gelerek "Yâ Muhammed! Kulun oturuşu gibi otur" (Allahü teâlânın huzûrunda, bir kölenin efendisi karşısında oturduğu gibi, bir kul olarak otur) dedi. Horasan diyarının uç noktasında, Kümend denilen yerde, Edib Kümendî isminde, edeb, fazilet sahibi bir zât vardı. Bu zât, yirmi yıl (namazdaki oturmalar hariç) hiç oturmamıştı. Bu hâlinin sebebi kendisine sorulunca, "Ben, henüz Allahü teâlânın huzûrunda oturma derecesine çıkamadım" derdi. Bâyezîd-i Bistâmi hazretlerine, "Bu yüksek derecelere ne ile kavuştunuz?" diye sorulunca, "Tenhâda bile, edebe riâyet etmekle" buyurdu. Kullara lâyık olan, Allahü teâlânın huzûrunda edebe riâyet etmektir. Zeliha da Hazreti Yûsuf'u tenhâda yakalayıp, arzusuna kavuşmak isteyince, önce daha evvel kendisine ibâdet ettiği putun üzerini bir örtü ile örttü. Hazreti Yûsuf, "Ne yapıyorsun?" diye sordu. Zeliha "Beni uygunsuz bir vaziyette görmesin diye yüzünü örtüyorum. Aksi hâlde, edebin şartına, hükmüne riâyet etmemiş olurum" dedi. Hazreti Yûsuf, "Sen, görmeyen, işitmeyen bir puta karşı saygısızlık etmekten haya ediyorsun da, ben, herşeyi bilen, işiten ve gören Rabbime karşı saygısızlık, hürmetsizlik yapmaktan haya etmez miyim?" buyurdu. Bu inanç ve edeblerinden dolayı, Yûsuf (aleyhisselâm) babası Ya'kûb'a (aleyhisselâm) kavuştu. Allahü teâlâ, Zeliha'nın gençliğini iade etti ve ona İslâmiyeti ve Hazreti Yûsuf'un zevcesi olmayı nasîb etti. Fakat bu sefer, Zeliha Hazreti Yûsuf'dan kaçar oldu. Yûsuf (aleyhisselâm), "Yoksa bana olan muhabbetini gönlünden sildin mi? Niçin benden kaçıp durmaktasın?" deyince, Zeliha dedi ki: "Hayır vallahi, sevgim, daha da arttı. Fakat ben, daha önce ma'bûd olarak tanıdığım ve kendisine ibâdet ettiğim putun karşısında edebli olmaya her zaman riâyet ettim. Seninle bir arada kaldığımız zamanda, benim ma'bûdum bir put idi ve ben ona saygısızlık etmemek için (gören gözü, işiten kulağı olmadığı hâlde), onun üzerini örtmüştüm. Şimdi ise, benim, herhangi bir âlete ve göze ihtiyâcı olmadan, en gizli şeyleri dahi gören, bilen, işiten bir Rabbim var. O'na karşı edebe riayetsiz bir hâlde bulunmaktan çekiniyorum" dedi.

Resûlullah da (aleyhisselâm) mi'râca gittiğinde edebe riâyet edip, her iki cihâna da bakmamıştı Bu edebi, âyet-i kerîmede meâlen: "Gözü meyletmedi ve aşmadı" (Necm-17) diye medholunmuştur.

"Edebin diğer kısmı ise; insanlara karşı olan edebdir ki, insanlar ile sohbet etmenin, onlar ile beraber olmanın ve güzel geçinmenin esaslarıdır, insanlarla olan münâsebetlerde ve bütün hâllerde, sünnet-i seniyyeye uymak demektir. Bu üç kısım âdabın, ayrı ayrı tarif ve izâhları yapılmış ise de, aslında bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir."

İ'sâr'ın hakîkati: Yolculukta bir arkadaşın, diğer arkadaşının hakkına riâyet etmesi, ya'nî yolculuk sırasında payından vazgeçmesi, onun rahat etmesi için meşakkati kendisinin göğüslemesidir. İ'sâr ile ilgili şöyle bir hikâye anlatılmaktadır "Tasavvuf yolunda bulunanlardan on kişi, bir çölde yolculuğa çıkmışlardı. Yollarını kaybettiler. Susuzluktan damakları kurumuştu. Yanlarında ise sâdece bir içimlik su kalmıştı. Bu bir içimlik suyu eline alan, arkadaşlarına olan muhabbet ve

merhametinin çokluğu sebebiyle, yanındakilerine veriyor, kendisi tahammül ediyordu ve su böylece elden ele dolaşıyordu. Bu şekilde devam ederken, o arkadaşlardan dokuzu susuzluktan öldü ve Sonuncu kalan suyu içip yoluna devam etti: Bu hâdiseyi anlatınca, birisi kendisine, “Sen de içmeseydin daha iyi olurdu” dedi. O ise “Ben İslâmiyetin emrini böyle öğrendim. Kalan suyu içmeseydim, intihar edip, kendimi öldürmüş olurdum. Bunun için de mes’ûl olurdum” dedi. Diğer kimse, “O hâlde, o dokuz kişi intihar etmiş olmadılar mı?” dedi. “Hayır. Onların her biri, suyu diğerinin içmesi için fedâkârlıkta bulundu. Onların bu hâlleri İslâmiyete muhalif değildi. Onların hepsi vefât ettikten sonra yalnız ben kaldığım için suyu içmen lâzım oldu” dedi.”

“Benî İsrâil zamanında, kırk yıl yalnız ibâdetle meşgûl olan âbid bir zât vardı. Birgün “Yâ Rabbî! Eğer şu dağları yaratmamış olsaydın (yeryüzü düz olur) insanların seyahat edip yol yürümeleri kolay olurdu” dedi. Bunun üzerine, o zamanın Peygamberine Allahü teâlâ vahiy gönderip buyurdu ki: “O âbide şöyle söyle: “Benim mülkümde senin tasarrufta bulunman, mülküm hakkında konuşman senin ne haddîne. Sen böyle niyaz etmekle benim mülkümü kullanmağa kalkmış oluyorsun. Bunun için seni Saîdler (Cennetlikler) defterinden silip, şakilerin (Cehennemliklerin) defterine yazdık.” O Peygamber (aleyhisselâm) gelip, kendisine gelen vahyi, âbide bildirdi. Âbid bunları duyunca çok neş’elendi ve şükür secdesine vardı. O Peygamber (aleyhisselâm), “Cehennemlik olduğunu öğrenmek, şükür secdesini icâb etmez ki” buyurdu. Âbid, “Ey Allahın Nebisi Ben Cehennemlik olduğuma şükrediyorum. Senden bir hacetim var. Benim için Allahü teâlâdan şöyle iste: O beni Cehenneme göndersin. Cismimi de o kadar büyültsün ki, İmânı olan, ama günahları sebebiyle Cehenneme gidecek olanların, Cehennemdeki yerlerini ben kaplıyayım. Böylece onlar da Cennete gitsinler.” Bunun üzerine Allahü teâlâ, o Peygambere vahiy gönderip buyurdu ki: “O âbide şöyle, bu senin için bir imtihan idi. Sen ve kıyâmet günü şefaat edeceğin kimseler Cennette olsun.”

Ali Hucvîrî hazretlerinin yazmış olduğu diğer eserleri şunlardır: 1. Kitâb fî şerh-i kelâm-il-Hallâc: Hallâc-ı Mensûr ile ilgili bir eserdir. Hucvîrî bu eseri gençlik yıllarında Hallâc-ı Mensûr’a bağlı olduğundan, onunla ilgili olarak yazmıştır. 2. Kitâb-ül-beyân li ehl-il-iyân: Tasavvufla ilgilenmeye başladığı ilk yıllarda yazdığı bu eserde, Tasavvufî konuları şerhetmiştir. 3. Kitâb-ül-fenâ vel-bekâ, 4. Kitâbu bahr-il-kulûb, 5. Esâr-ül-hırak vel-mülevvenât, 6. Kitâb-ül-Îmân, 7. Er-Riâye bi hukûkillahi teâlâ 8. Sevâkıb-ül-ahbar, 9. Keşf-ül-esrâr, 10. Minhâd-üd-dîn 11. Divân. Son iki eseri, Hucvîrî daha hayatta iken kaybolmuştur.

Ali Hucvîrî Keşf-ül-mahcûb’da buyuruyor ki: Mu’tezile denilen bozuk bir mezhebin büyük bir hızla yayılması üzerine Hasen-i Basrî, Hazreti Hasen’e (radıyallahü anh) şu mektûbu yazdı:

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Ey Allah Resûlünün evlâdı ve göz bebeği Allahın selâmı, rahmeti ve bereketi, senin üzerine olsun. Siz Hâşimoğulları topluluğu, fırtınalı denizde akıp giden gemi, karanlıktan aydınlatan kandiller ve hidâyet alâmetleri gibisiniz. Kendilerine tâbi olanların kurtuldukları yolu gösteren önderlersiniz. Tıpkı Nûh’un dolu gemisi gibi ki, mü’minler ona başvurur, dine sıkı sıkıya sarılanlar orada kurtuluşu bulur. Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) evlâdı. Kader hakkında senin sözün ve reyini bildir. Bildiğinizi, Allahın öğretmesi ile biliyorsunuz. O sizin üzerinize şâhiddir. Siz de hak üzerinde Allahın şahitlerisiniz, vesselâm.”

Bu mektûp Hazreti Hasen’e (radıyallahü anh) ulaşınca şu cevâbı yazdı:

“Bismillâhirrahmânirrahim. Senin hayretini ve bizim ümmetimizden olduğunu ileri sürdüğün kimselerin hayretini haber veren mektûbun bana geldi Benim reyim şudur- Kadere, hayrın ve şerrin Allahtan olduğuna inanmıyan kâfir olur. Bir kimse, işlediği kendi günahlarının sebebi olarak Allahü teâlâyı gösterirse günaha girer. Allahü teâlâya zorla itaat edilmez. Allahü teâlâya gâlib gelecek şekilde de âsi olunamaz. O, kullarının sahip oldukları herşeye gâlib ve mâliktir, insan ise kudretinin gâlib olduğu şeylere kadirdir, insanlar emre uyacak olsalar, Allahü teâlâ buna engel olmaz, taât ile onların arasına girmez. Şayet insanlar günah işleyecek olsalar, Allahü teâlâ da onlara lütufta bulunmak istediği için, onlarla günah arasına girebilir ve günah işlemelerine mâni olabilir. Eğer bunu yapmazsa, insanları zorla günaha sevketmiş ve zorla bu günahı onlara yaptırmış olmaz. Kullarına hak ve bâtılı tanıtması, bu husûsta onlara kudret vermesi, kendisine da’vet ettiği şeyi yapmaları için yol göstermesi ve yasak kıldığı

şeyleri terketmeleri için imkân vermesi, bunun en açık delîlidir. En mükemmel delil, Allahü teâlânın delîlidir, vesselâm.”

Ali Hucvîrî hazretleri buyurdu ki: “Evliyânın baş tâcı, Allahü teâlânın muhabbetiyle yananların önderi, herkesin kendisine tâbi olduğu şerefli Peygamber Hazreti Muhammed (aleyhisselâm), kendisine Peygamberliği bildirilmeden evvel, herkes tarafından; emîn, sözüne i’timâd edilir, büyük bir şahsiyet olarak tanınırdı. Kendisine Peygamberliği bildirilip, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını tebliğ etmeye başlayınca, insanların çoğu kendisine inanmadı. Yüz çevirdiler Yalancı, sihirbaz, şâir, deli diyenler oldu. O’nu ve O’na tâbi olanları kınadılar, kötülediler. Onlara dil uzattılar. Daha da ileri gidip, eziyet ve işkence ederek onları korkutmaya, imânlarını yok etmeğe uğraştılar. Onlar ise, mallarını, canlarını feda edip, îmânlarından dönmediler. Başkalarının kınamaları, kötülemesi, sıkıntı vermeleri mü’minleri korkutmadı. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde Mâide sûresi ellidördüncü âyet-i kerîmesinde mü’minlerden bahsederken meâlen; “Dil uzatanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allahü teâlânın ihsânıdır. Onu dilediği kimseye verir. Allahın ihsânı geniştir, herşeyi bilendir” buyuruyor. Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyesi şöyledir ki; kendisine îmân eden, gönül veren kimseyi levm ettirir (kınattırır). Ama kınanan kimsenin kalbini de, dil uzatanın kınamasına aldanmaktan, böyle şeylerle meşgûl olmaktan da muhafaza eder. Bu, Allahü teâlânın bir gayreti ve ihsânıdır. O, bu gayreti ile dostlarını, başkalarını düşünüp onlarla meşgûl olmaktan korur. Kendi güzelliklerini göstermek sûretiyle, onu, kendini beğenme (ucb) âfetine düşmekten muhafaza eder. Ucb iki sebebten hâsıl olur. Birincisi; insanların nazarında i’tîbâr görmek ve onlar tarafından övülmeyi arzulamaktadır, ikincisi ise; hoşa giden hâl ve hareketlerden dolayı, başkaları onu medhederler. O da başkalarının bu medhine aldanarak kendini beğenir Şöyle ki, bir kimsenin hâl ve hareketleri halkın hoşuna gider. O kimse de, halkın hoşuna giden hal ve hareketlere sahibim der ve onların fazla teveccüh ve iltifâtlarına aldanıp, kendi kendine övünmeye, kendi kendini beğenmeye başlar. Allahü teâlâ, ihsân ederek dostlarını bu belâya yakalanmaktan korumuştur. Bunlar, hâlleri ne kadar güzel olursa olsun, kendilerini beğenmek bir yana, bütün hâllerini kusurlu ve noksan bilirler ve böylece hem ucb felâketine düşmezler, hem de her an dereceleri yükselir. Bu, Allahü teâlânın bir lütfudur. Bunlar, bütün hâllerinde, Allahü teâlânın râzı olduğu şekilde bulunurlar ve insanların övmelerinin veya yermelerinin kıymetsiz olduğunu bilirler. Bunlar, Allahü teâlânın evliyâsıdırlar.”

“Bil ki, açlığın şerefi büyüktür. Açlık, bütün büyük zâtlarca medhedilmiştir. Mi’desi boş olanın hafızası, tok olandan daha kuvvetli, aklı ve zekâsı daha düzgün ve bedeni daha sıhhatli olur. Nefsin arzularına muhalefet ederek, açlıkla nefslerini terbiye edip hazırlamış olanlar, boğazına, mi’desine düşkün olmazlar. Açlık, nefse boyun eğdirir, kalbin itaat etmesine, yumuşak olmasına sebep olur. Nefsânî arzu ve istekler açlık ile yok olup giderler.”

“Tasavvuf yolunda bulunan bir kimse için en büyük sıkıntı; dostlarından ve sevdiklerinden ayrı kalmak, ya’nî yalnızlıktır.”

Büyüklere hürmet ve sevgi için buyurdular ki:

“Evliyânın sohbetinde bulunanlar, herkese, hâllerine, derecelerine göre muâmele ederler. Büyükleri ve yaşlıları baba yerinde, akranı kardeş yerinde, küçükleri de evlâtları yerinde tutarlar. Yaşlı olanlara hürmetle, emsal ve akranına samimiyetle, kendinden küçüklere ise şefkatle muâmele ederler. Kimseye kin tutmazlar, kimseyi hased (çekememezlik) etmezler. Hiç kimseye nefret ve düşmanlık etmezler. Mümkün ise nasihat ederek fâideli olmaya çalışırlar. Kendini başkalarından daha üstün ve kıymetli görmezler. Kendinden daha yaşlı birini görünce, “Bu, dünyâya benden daha önce geldi. Benden daha çok ibâdet etmiştir” diye düşünürler. Kendinden daha genç birini görünce, “Bu, dünyâya benden sonra geldi. Günahı benden daha azdır” diye düşünürler. Dolayısıyla gençler yaşlılar da birbirlerinin sayesinde saadete kavuşurlar.”

“Gaflet içinde bulunan din adamları, dünyâyı gönüllerinin kıblesi hâline getirmiş, şeriatın kolay tarafını tercih etmiş, sultanlara köle olmuş, padişahların çevrelerini tavaf yeri edinmiş, zekâlarının hilelerine kanmış, kalblerini, sözlerindeki incelik ve lafzî güzellik ile meşgûl etmiş, araştırıcı âlimler ve üstâdlar hakkında kötüleyici konuşmuş ve din büyüklerini, söyledikleri fazladan lâflarla kahretme işi ile meşgûl olmuş kimselerdir. Bunlara iki cihanı verseler doymazlar.”

“Güzel ahlâk iki çeşittir. Birisi halka karşı, diğeri Allahü teâlâya karşı söz konusudur. Allahü teâlâya karşı güzel ahlâklı olmak ise, halkla beraber olmanın verdiği ağırlığa ve sıkıntıya, Allahü teâlâ için katlanmaktır.”

“Ucb denilen kendini beğenme hâlinin aslı iki şeydir: İlki, halk arasında makam ve i’tibâr sahibi olmak, onlar tarafından methedilmeyi arzulamaktır. Ya’nî bir kimsenin hareketleri ve yaptığı işler halkın hoşuna gider de, o kimse de halkın hoşuna giden hâl ve hareketlere sahibim diye düşünürse, kendini beğenme hâline düşer. Diğeri ise; bir kimsenin hareketleri, başka bir kimsenin hareketleri, başka bir kimsenin hoşuna gider, onun için o şahsı meth-ü sena ederse, öğülen şahıs kendini beğenme hâline düşer.”

“Melekler Allahü teâlâ hakkında zarurî olarak ma’rifet sahibidirler. Çünkü onların yaradılışında meşhûr olma duygusu, gönüllerinde hırs, âfet ve riya yoktur. Gıdaları tâattır. Meşrebleri emredileni yerine getirmektir. Halbuki Ademoğlunun hamuru şöhretle yoğrulmuştur, âsi olması muhtemeldir. Dünyâ zîneti kalbine te’sîr eder. Şeytan, onun şahsına öyle musallat olmuş ve ona karşı güç kazanmıştır ki, kan gibi damarlarında dolaşır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Keşf-ül-mahcub (İngilizce, Urduca tercümeleri mukaddimesi)

2) Sefînet-ül-evliyâ sh. 164

3) Tezkire-i Hazret-i Ali Hucvîrî

4) Nefehât-ül-üns sh. 356

5) Hazînet-ül-asfiyâ cild-2, sh. 233

HÜSEYN BİN ABDULLAH EL-ÂZERÎ

Büyük kelâm âlimlerinden. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi Hüseyn bin Abdullah bin Hâtem el-Âzerî’dir. Kendisine Azarbeycanlı olduğu için Azeri dendi. Ebû Abdullah hazretleri, güzel ahlâk sahibi, güler yüzlü ve tatlı dilli idi. Güzel latifeler yapardı. 423 (m. 1032) senesinde Kayrevan’da garîb olarak vefât etti.

Ebû Abdullah Âzer, Kâdı Ebû Bekr bin et-Tayyib el-Bâkıllânî’nin talebesidir. Birçok eserde Ebû Abdullah hazretlerinin ismi, Kâdı el-Bâkıllânî’nin seçilmiş talebesi ve Şafiî mezhebi büyüklerindendir diye geçmektedir. Ebû Bekr Abdullah bin Muhammed el-Kureşî, Muhammed bin Ebû Bekr Atîk bin Ebî Nasr Hibetullah bin Ali bin Mâlik: Kayrevan’da Ebû Abdullah el-Âzerî hazretlerinin yetiştirdiği talebelerindendir.

Talebesi Fakîh Ebû Abdullah Muhammed bin Mûsâ bin Ammâr el-Meyûrkî, onun hakkında şöyle bilgi vermektedir “Bâkıllânî hazretleri çok talebe yetiştirdi. Bunlar çeşitli memleketlere gidip ilim neşrettiler. Çoğu Irak ve Horasan’a bir kısmı da Fas, Tunus ve Cezayir taraflarına gitti. Ebû Abdullah el-Âzerî hazretleri, Tunus’daki Kayrevan denilen beldeye yerleşti. Orada İslâm bilgilerini yaydı. Talebe yetiştirdi. Kayrevan halkı kendisinden çok istifâde etti. Vefât edeceği zaman, yerine talebelerinin ileri, gelenlerini vekîl olarak bıraktı. Hocam Hüseyn bin Abdullah hazretlerinin şöyle dediğini işittim: “Vatanımdan ve çoluk çocuğumdan garîb olarak elli senedir ayrı bulunmaktayım. Bu zaman zarfında ilim öğrenmek ve öğretmekten başka bir kazancım olmadı.” Başkalarının onun hakkında şöyle dediklerini işittim: “O, kendilerine emek verip ilim öğrettiği talebelerinden, ücret olarak en küçük birşeyi kabûl etmedi. Talebelerinden mal mülk sahibi nice kimse olmasına ve dünyâ malı olarak çok şey vermek istemelerine rağmen, hiçbir şey kabûl etmedi ve “Bu ilmi Allah rızâsı için öğretmek benim güvendiğim bir dalımdır. Herhangi maddî bir ücret alırsam, ona birşey bulaşdırmanızdan korkarım. Allahü teâlânın bana vereceği-mükâfattan başka birşeyde gözüm yoktur” buyurdu.”

Talebelerinden bir zât şöyle anlatır: “Ebû Abdullah el-Âzerî hazretleri, bize evinde ders okuturdu. Biz evde iken o dışarı